

ergibt nichts anders als einen halbbewußten, gewollten Traum, d.h. einen Tagtraum.

Das Problem des Traumbegriffs bei Novalis habe ich lösen wollen, nicht um ein Wort durch ein anderes ersetzen zu können, um so mehr als ich davon überzeugt bin, daß gewisse Stellen in Novalis' Werke wirkliche Nachträume sind. Das systematische Ersetzen des Wortes « Traum » durch das Wort « Tagtraum » ist und bleibt also ganz unmöglich. Ich wollte nur möglichst deutlich hervortreten lassen, daß Novalis, wenn er auch ein Nachträumer gewesen ist, ebenfalls ein Tagträumer war. Dieser Charakter-Zug übt in Novalis' sämtlichen Schriften einen bestimmenden Einfluß aus und ermöglicht es, eine tiefere Einheit in diesem leider fragmentarisch gebliebenen Werke zu entdecken: der poetische, d.h. schöpferische Tagtraum ist in der Tat nichts anders als die dichterische Begeisterung; wenn wir also eine Einheit und Kontinuität des Tagtraumes entdecken, so werden wir zugleich eine Einheit und Kontinuität der dichterischen Begeisterung entdeckt haben.

(Lüttich)

R. LEROY

NEERLANDICA AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LUIK

III. AUGUSTE JEAN STECHER

De opvolger van Johannes Kinker, Jean François Xavier Würth (1800-1874), had dus in zijn bevoegdheid de facultatieve leergang in de Nederlandse literatuur (*littérature flamande*), tot zijn emeritaat, nl. 31 juli 1856, kunnen behouden ⁽¹⁾. Bijna zonder onderbreking werd hij opgevolgd door Jan Hendrik Bormans (1801-1878), die bij Koninklijk Besluit van 3 november 1856 inderdaad belast werd met de « *Littérature flamande, cours facultatif, matière non comprise dans les examens* ». Bormans zelf zou hem negen jaar lang, tot zijn eigen emeritaat op 17 augustus 1865, doceren.

Op de persoonlijkheid van JAN HENDRIK BORMANS (Sint-Truiden, 17 november 1801 - Luik, 4 juni 1878) is door anderen voldoende gewezen geworden, ook als hoogleraar aan de Luikse rijksuniversiteit ⁽²⁾, om in de bijzonderheden op zijn werkzaamheden als zodanig terug te komen. Enkele hiervan verdienen nochtans even opnieuw te worden gememoreerd.

Geboren te Sint-Truiden, had hij middelbaar onderwijs gehad aan het gemeentelijk college van zijn geboortestad, ook aan het klein seminarie. Reeds in 1818, — hij was toen zeventien jaar oud, — werd hij door de directie van het klein seminarie aangesteld tot het geven van lessen in de poësis en de retorica; in 1821 ging hij, als studiemeester en plaatsvervangend leraar, van dit klein seminarie naar het gemeentelijk college over. Op 11 oktober 1822 liet hij zich als student inschrijven aan de Luikse rijksuniversiteit; hij zou er studeren van 1822 tot 1825, en er college lopen bij de latinist J.D. Fuss en de hellenist Fr. Gall. Tot een doctoraat bracht hij het niet; nochtans zou

(1) Cf. *Tijdschrift voor Levende Talen*, XXIX, 6, 1963, blz. 536 en vlg. — Ook als overdruk.

(2) De universitaire loopbaan, zowel te Gent als te Luik, van de betrokkene werd in de bijzonderheden bestudeerd door: A. Le Roy, *Liber memorialis, L'université de Liège depuis sa fondation*, Liège, Vaillant-Carmanne, 1869, kol. 634 en vlg.; P. Willems, *Annuaire de l'Académie Royale de Belgique*, Bruxelles, 1881, blz. 181 en vlg.; O. Robyns, *Limburgsche Bijdragen*, Hasselt, 1907-1908, blz. 29 en vlg.; Th. Coopman en J. Scharpé, *Geschiedenis der Vlaamsche Letterkunde*, Antwerpen, J. Buschmann, 1910, blz. 71 en vlg.; J. Vercoullie, *Université de Gand, Liber memorialis*, Notices biographiques, t. I, Gand, I. Vanderpoorten, 1913, blz. 75 en vlg.; E. Poncelet, *Livre jubilaire de la Commission Royale d'Histoire*, Bruxelles, 1934, blz. 155 en vlg.; R. Verdeyen, *Liber memorialis, L'université de Liège de 1867 à 1935*, Notices biographiques publiées par les soins de L. Halkin, avec une introduction par P. Harsin, t. I, Liège, Rectorat de l'Université, 1936, blz. 196 en vlg.; J.F. Vanderheyden, *De Limburger J.H. Bormans als Neerlandicus, Versl. en Med. v. d. Kon. Vl. Ac. voor Taal- en Letterkunde*, mei-juni 1955, 3, blz. 253 en vlg., met portret.

hij, samen met een medestudent, Cornelius Star Numan uit Utrecht, tot laureaat uitgeroepen worden van de universitaire wedstrijd 1822-1823 (3).

Onmiddellijk na zijn Luikse studententijd, wordt Bormans in 1825 leraar, achtereenvolgens in de derde, de poësis en de retórica, aan het gemeentelijk college van zijn geboortestad; na de Belgische omwenteling zou hij het, in hetzelfde gemeentelijk college, in 1834 tot principaal brengen. Tussen 1834 en 1836 was hij directeur van het gemeentelijk college te Hasselt (4); het is in deze tijd dat hij, op 5 december 1835, tot buitengewoon hoogleraar werd aangesteld aan de Gentse rijksuniversiteit, nl. in de geschiedenis van de Nederlandse literatuur en de geschiedenis van de moderne literaturen.

In september 1837 zal hij van Gent naar Luik overgaan als gewoon hoogleraar in de Latijnse en Griekse schrijvers, de Griekse oudheid en de geschiedenis der oudere literaturen; zijn naam wordt in de verslagen van de vergaderingen van de Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren het eerst op de zitting van 7 oktober 1837 vermeld (5). Aan deze leeropdrachten werd, in 1847, nog een andere opdracht toegevoegd. Hij wordt betrokken bij de oprichting van de Hogere Normaalschool (*École normale*

(3) Men vindt hiervan de sporen in de *Annales Academiae Leodiensis*, VI, 1822-1823, onder het rectoraat van H.M. Gaede en het secretariaat van G. Wagemann.

Onder de titel *Judicia diversorum ordinum de commentationibus in certamine litterario concurrentibus*, blz. 20, staat te lezen:

Ad questionem philologicam, inquam, facultati duae redolitaes sunt; una votum in fronto gerens: UTINAM!!! altera hoc inscripta lemmate.

Wie nimmer glorie wil behalen
Maakt zich de glorie nimmer waard.

Tollens.

Utramque dissertationem ordo praemio dignam habuit; sed diversas proter rationes et cum duo proemia superessent, utramque corona coronamdas censuit.

Aperta schedula inscripta vota: UTINAM!!! prodiit nomen *Joannis-Henrici Bormans* Trudonopolitani, phil. et litter. in Universit. Leodiensi studiosi.

Van de schuilnaam Tollens wordt gezegd, dat hij voor Cornelius Star Numan uit Groningen, student te Utrecht staat. Na verslag uitgebracht over beide verhandelingen in de faculteitsvergaderingen, resp. van 6-8-1823 en 4-10-1823 (cf. *Procès-Verbaux de l'ancienne Faculté de Philosophie*, n° 8, 1819-1829, alhier bewaard in het archief van de faculteit), worden beide laureaten, de Vlaming en de Hollander, gefeliciteerd door de rector H.M. Gaede in zijn oratie van 6-10-1823. Beide verhandelingen werden opgenomen als *Commentatio litteraria*; die van Bormans, 112 blz., o.d.t.: *Dissertatio de neglectu neolatinae poeseos deque Horatii et Sarmieii dotibus*; die van C.S. Numan, 163 blz., o.d.t.: *De latina recentiorum poesi, et de Horatio atque Sarmieo, inter se comparatis*.

Met betrekking tot de Luikse studentenjaren van Bormans dient te worden aangestipt, dat men hem, noch als bewonderaar van Kinker, noch als lid van of sympathiserend met *Tandem*, vóór 1830 enige rol ziet spelen.

(4) Hij was er het tweede hoofd van de instelling, dit na Jean Louis Cocquit, 1830-1834, de eerste en enige principaal van het oud gemeentelijk college; als directeur was Bormans, van 1834 tot 1836, ook leraar in de tweede latijnse en de retórica. — Cf. *Koninklijk Atheneum Hasselt*, Gedenkboek, 1850-1950, blz. 49 en vlg.

(5) Cf. *Procès-Verbaux de la Faculté de Philosophie et Lettres*, n° 1, 1835-1847, alhier in het archief van de faculteit.

des humanités), en krijgt hier eveneens leeropdrachten, waar- onder nl. die van een facultatieve leergang in de Nederlandse literatuur (*littérature flamande*), bestemd voor de drie leerjaren; in 1855 was in deze Hogere Normaalschool de toestand zo, dat naast hem zijn collega M. Liebrecht Duits en Engels zou doceren.

Het is echter pas in november 1856, dat hij in de faculteit zelf van Würth de leerstoel zou overnemen van de facultatieve leergang in de Nederlandse literatuur (*littérature flamande*), die hij tot 17 augustus 1865, de dag van zijn emeritaat, zou behouden. Wat Bormans, ik zal niet zeggen in functie hiervan, — eerder het tegenovergestelde zal wel het geval geweest zijn, — zowel te Gent als te Luik als mediaevist en neerlandicus betekend heeft, hierop is voldoende de aandacht gevestigd om er, eens te meer, op terug te moeten komen (6).

Nadat Bormans, met ingang van 17 augustus 1865, van de Luikse universiteit weg was, heeft zich, althans in de faculteit, wat de leergang in de Nederlandse literatuur (*littérature flamande*) betreft, een gaping voorgedaan. Vier jaar lang werd de cursus inderdaad niet gedoceerd; het is pas op aandringen van een groot aantal studenten, dat voorzien werd in de vrij gekomen plaats, en Auguste Jean Stecher, bij Koninklijk Besluit van 15 juni 1869, tot docent aangesteld werd in het vak (7). Op de Hogere Normaalschool (*École normale des humanités*) was zulks echter niet het geval geweest; hier werd onmiddellijk, na het emeritaat van Bormans, bij Koninklijk Besluit van 12 oktober 1865, voorzien in de leergang. Deze werd toevertrouwd, — dit een uur in de week, — aan CHRÉTIEN LOUIS ROERSCH (8);

(6) Er weze herinnerd aan zijn uitgaven van het *Leven van Sinte Christina de Wonderbare* (1850), *Der Naturen Bloeme* van Jacob van Maerlant (1857), *Het Leven van Sinte Lutgardis* (1857), *Sinte Servatius Legende* van Heynryck van Veldeken (1858), *La chanson de Roncevaux*, fragments d'anciennes rédactions thioises (1864), *De Brabantse Yeesten* van Jan van Boendale, 7de boek, 3de dl. (1869), *Ouddietsche fragmenten van den Parthonepeus van Bloys* (1871), *Speghel der Wijsheit of Leeringhe der Zalichede* van Jan Praet (1872), *Karel ende Elegast*, deux fragments manuscrits (1873), e.a. — Cf. over Bormans' activiteit als neerlandicus te Gent, althans in zijn beginperiode, A. Deprez, *Briefwisseling van Jan Frans Willems en Hoffmann von Fallersleben* (1836-1843), met een inleiding en aantekeningen, Seminarie voor Nederlandse Literatuurstudie van de Rijksuniversiteit te Gent, I, Gent, 1963, blz. 74, noot 41 en vgl. Schrijfster steunt hier op P. Hessmann, *Jan-Hendrik Bormans* (1801-1878), Schets van zijn Leven en Werk, licentiaatsverhandeling, Gent, 1857.

(7) Cf. het getuigenis van A. Le Roy, *Liber memorialis*, op. cit., blz. XXI.

(8) Chrétien Louis Roersch (Maastricht, 30-5-1831 - Luik, 28-10-1891), stamde uit een Duitse familie van Düsseldorf. Terwijl hij nog aan de universiteit te Leuven het doctoraat doorliep, werd hij, op 15 september 1851, tot leraar aangesteld in de klassieke talen aan het atheneum te Brugge; hij zou hier veertien jaar werkzaam zijn. Voor een Luiks-Leuvense jury promoveerde hij, op 19 augustus 1853, tot Doctor in de Wijsbegeerte en Letteren. Op 12 oktober 1865 werd hij tot lesgever benoemd (*maitre de conférences*) aan de Hogere Normaalschool, alwaar hij Bormans opvolgde voor het Latijn, het Grieks en de Nederlandse literatuur. Op 27 september 1872 werd hij

het is op 27 september 1875, toen Frans Jozef van Veerdeghem aan de Hogere Normaalschool de cursus overnam ⁽⁹⁾, dat Roersch hiervan ontslagen werd.

Evenmin als dit het geval was met zijn voorganger aan de faculteit, nl. J.H. Bormans, is het er mij om te doen in de bijzonderheden de universitaire carrière van AUGUSTE JEAN STECHER (Gent, 11 oktober 1820 - Luik, 3 september 1909) eens te meer over te doen. Dit is op uitstekende wijze gebeurd ⁽¹⁰⁾; ik zou slechts in herhalingen vervallen, indien ik moest overnemen wat in de administratieve bescheiden en elders te ontdekken valt. Wel heb ik me hier een ander doel gesteld, nl. aan de hand van eigen teksten, ook van correspondentie welke Stecher van buiten uit te Luik ontving, aan te tonen welk gezag deze Belg in de volste betekenis van het woord, hij die er altijd op aanstuurde Vlamingen en Walen nader tot elkaar te brengen, hij die ten slotte, na Kinker, Würth en ook Bormans, als de werkelijke grondlegger dient te worden beschouwd van de wetenschappelijke beoefening van de geschiedenis der Nederlandse literatuur aan de Luikse rijksuniversiteit, in ons land, in het bijzonder in Vlaanderen had.

Om dit plan te verwezenlijken is het echter nodig op enkele data, realia en bedoelingen van Stecher opnieuw de aandacht te vestigen. De achtergrond is hier, als zo vaak, onmisbaar.

Auguste Jean Stecher, — kortweg Jean Stecher, — was Gentenaar. Hij doorliep middelbaar onderwijs in zijn geboortestad; op 12 oktober 1841 werd hij door de centrale jury tot Doctor in de Wijsbegeerte en Letteren gepromoveerd; het is als jonge doctor dat hij te Gent onmiddellijk aangesteld werd tot repetitor voor de nationale geschiedenis en literatuur aan de bijzondere school voor burgerlijke ingenieurs (1841), plaatsvervangend leraar in het Latijn en het Grieks aan het atheneum (1842), eindelijk repetitor voor het Latijn aan de rijksuniversiteit (1843). In 1845 kwam hij, in dezelfde universiteit, op de lijst van de geaggregeerden te staan.

Het is op 4 oktober 1850 dat Stecher, nog steeds als geaggregeerde, van Gent naar Luik overkwam. Hij werd er op de Hogere Normaalschool (*Ecole normale des humanités*) met de verklaring

ordinarius, en volgde hij P. Burggraff op; zijn lessen aan de Hogere Normaalschool werden alsdan nog uitgebreid. — Cf. zijn bibliografie, ook de Nederlandse, bij A. Severyns, *Liber memorialis*, op. cit., blz. 244 en vlg.

(9) Cf. infra, blz. 72 en vlg.

(10) Cf. A. Le Roy, *Liber memorialis*, op. cit., kol. 948 en vlg.; P. Fredericq, *Université de Gand, Liber memorialis*, t. I, op. cit., blz. 127 en vlg.; Idem, *Annuaire de l'Académie Royale de Belgique*, op. cit., 1944, blz. 495 en vlg.; J. Feller, *Jean Stecher, le patriote et le philologue*, *Annuaire de la Société de Littérature Wallonne*, Liège, 1910, blz. 69 en vlg., met portret; L. Parmentier, *Jean Stecher, Revue de l'Instruction Publique en Belgique*, Gand, 1920; R. Verdeyen, *Liber memorialis*, op. cit., blz. 211 en vlg.

van Latijnse en Griekse schrijvers belast; hij wisselde deze echter, op de universiteit zelf, spoedig met Bormans, nl. tegen de Latijnse literatuur en de literatuurgeschiedenis der oudheid. Op de Hogere Normaalschool behield hij eenvoudig de Griekse auteurs.

Elf jaar later, in 1861, werd Stecher in de Luikse Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren van buitengewoon tot gewoon hoogleraar benoemd ⁽¹¹⁾. Hij werd er, op 16 oktober 1861, voorts belast met de leergang in de geschiedenis van de Franse literatuur, terwijl hem op de Hogere Normaalschool het onderwijs in de algemene en vergelijkende literatuur toevertrouwd werd; hierbij hoorde een cursus in de literaire theorie, daarbij een praktische cursus in de stijlstudie en in de literaire kritiek ⁽¹²⁾.

Met deze opdrachten bleek hij erg ingenomen te zijn. Het is dan ook van dit ogenblik af, dat hij zich wetenschappelijk kon beginnen te doen gelden en als de werkelijke innovator kon worden beschouwd, althans aan de Luikse universiteit, op het gebied van de theoretische, de kritische en de vergelijkende literatuurstudie. Hij wist zijn arbeidsveld niet enkel van de Franse naar de moderne literaturen te verleggen, deze ook, in een geest van ruim en verdraagzaam opgevat humanisme, op een sociale, politieke, wijsgerige, in het bijzonder geesteshistorische achtergrond te bestuderen; hij had, als een modern filoloog, respect voor de tekst, doch evenzeer, zonet meer, voor wat de tekst hem, op het terrein van de ideeëngeschiedenis, wist te zeggen.

(11) Het eerst was hij aanwezig op de vergaderingen van de faculteit, op 20-11-1850; hij was deken van de faculteit voor de academiejaren 1860-1861, 1876-1877 en 1886-1887.

(12) Dat zijn literair onderwijs op de Hogere Normaalschool vruchten afwierp bewijzen inlichtingen in het *Livre d'honneur de l'Ecole Normale des Humanités de Belgique*, 1858-1884 (cf. R.U., nr. 89), een verzameling van de belangrijkste werken geschreven door de beste leerlingen van de Hogere Normaalschool, en waarvoor hun leraren aan de minister de toelating hadden moeten vragen om die in dit *Livre d'honneur* te mogen opnemen. Het register opent met de handtekening van Leopold, Graaf van Brabant, de schenker van het boek, op 15-1-1858. Volgt een lijst van opgenomen werken van studenten van Stecher, waaruit ik enkele titels selecteer: 1866-1867, G. Kurth, *L'enfer de Dante*; 1867-1868, Idem, *Le Cid (Corneille)*; 1869-1870, P. Fredericq, *Henri Colson*; 1870-1871, Idem, *Froissart prosateur*, e.a. — Er komen verder werken in voor, nu niet meer onder de verantwoordelijkheid van Stecher, van: 1880-1881, J. Feller, *Métaphores et images*; 1881-1882, Idem, *Buffon écrivain*; 1882-1883, J. van Dooren, *Une lecture de Mme de Sévigné, Les romans*; 1883-1884, L. Parmentier, *Essai sur les méthodes d'interprétation mythologique*, e.a. — Ook zijn er enkele Nederlandse titels: 1871-1872, F. van Veerdeghem, *Na lijdén komt verblijden* (Cats); 1878-1879, H. Roumen, *Hagens karakter in het Nevelingenlied*. — Al met al een betrouwbare bron voor de studie van de manier waarop in deze tijd de Hogere Normaalschool, waaraan ook C. Huysmans studeerde (1887-1891), functioneerde. Over diens Luikse tijd, zijn ontdekking van het handschrift van Michiel de Swaens *De Menschwording* (1886, of 1887), de aanleiding tot het onderwerp van zijn dissertatie, *De Duivel in het Maastrichtsch Paaschspel, in de Eerste Bliscap van Maria en in het Spel vanden Heiligen Sacramente vander Nyeuwerwaert* (1891), enz., cf. R. Roemans en H. van Assche, *Camille Huysmans, Een levensbeeld gevestigd op persoonlijke getuigenissen en eigen werk*, Hasselt, Heideband, 1861.

Vorm en inhoud scheidde hij doorgaans niet, of hij nu de Franse of een of andere vreemde literatuur onderzocht⁽¹³⁾. Met deze methode, — want een methode was het voor hem, — ging hij trouwens ook het goede woord buiten de universiteit prediken. Dit blijkt uit tal van lezingen die hij hield in tal van kringen, genootschappen en instellingen voor volkshogeschoolonderwijs, waarvan hij een overtuigd adept was. Hij was de mening toegedaan dat onderwijs, kennis en wetenschap niet beperkt konden blijven tot de universiteit, dus het publiek en de openbare mening moesten kunnen bereiken. Hij heeft zich dan ook steeds als een van onze eerste en ijverigste wetenschappelijke vulgarisatoren getoond, doch in de goede betekenis van het woord; het is om deze reden dat hij reeds te Gent, — en hij ging ermee voort te Luik, — openbare universitaire leergangen inrichtte, die heel wat succes kenden⁽¹⁴⁾.

(13) Dit alles blijkt uit zijn aantekeningen, bewaard op de universiteitsbibliotheek, alhier. Cf. *Notes de littérature flamande, R(éserve) U(niversitaire)*, Catalogue des manuscrits, 97, nrs. 253-271. Hierop volgt, in dezelfde catalogus, ingeschreven op 9-7-1945, een lijst *Lettres adressées à J. Stecher*, professeur à l'Université de Liège. Cf. R.U., nr. 272.

(14) Dit alles in de bijzonderheden opsommen zal wel onbegonnen werk zijn. Er zij aan herinnerd dat Stecher, nog te Gent zijnde, een openbare leergang in zijn bevoegdheid had in de vergelijkende literatuur (1847-1850). Eenmaal te Luik, ging hij hiermee voort. Zo verkreeg hij van zijn faculteit de toelating een leergang in te richten in de politieke geschiedenis van het theater van Molière (1862-1863), een jaar later in de ontwikkelingsgeschiedenis van het Frans proza in de 16de eeuw (1863-1864).

Op een ander gebied was hij te Luik eveneens werkend lid van tal van literaire, artistieke en wetenschappelijke kringen en genootschappen, o.m. de *Société d'Emulation*, de *Société liégeoise de littérature wallonne*, in het bijzonder de *Société Franklin* die hij, zoals we nog zullen zien (cf. infra, blz. 66 en vlg.), in 1865 boven de doopvont hield, Zonder dan nog zijn medewerking of lidmaatschap te onderstrepen, eveneens van Nederlandstalige Luikse maatschappijen, nl. *Kinker's Genootschap*, *Onze Taal* en *Vlaamsche Eendragt*.

Hoe hij tegenover de persoonlijkheid van Kinker stond, d.i. uiterst waarderend, kan men b.v. opmaken uit een aantekening (cf. R.U., nr. 263, onpagineerd) waar inderdaad te lezen staat: « Sa nomination de Professeur de philos. & de littérature néerlandaise à l'Université de Liège, fut un exil honorable — On voulait l'éloigner d'Amsterdam — L'enseignement, sa vraie vocation de ce penseur profond — Que ne l'a-t-on placé à Gand, où il eût agi sur la vieille littérature ! Liège l'aima pour sa franchise ; Gand l'eût bafoué, comme elle fit du prêtre catholique Schrant, trop tolérant ! ». Hier is J.M. Schrant (1773-1866) bedoeld, die, als Kinker te Luik, aan de rijksuniversiteit te Gent in 1817 als hoogleraar werd aangesteld. — Cf. L.J. Rogier, *Beschouwing en Onderzoek*, Utrecht, 1954.

Met *Onze Taal* is de studentenkring van Vlaamse studenten bedoeld, gesticht op 13-3-1883. In 1889 was hiervan P. Fredericq, — Stechers latere opvolger, — erevoorzitter, C. van der Smissen voorzitter, O. van Hauwaert ondervoorzitter, A. Raedschelders secretaris, C. Huysmans boekbewaarder. Samen met R. de Block, Em. de Laveleye, A. Dumont, L. Heurvelmans, L. Roersch, F. van Veerdeghe, was Stecher van *Onze Taal* beschermid. In de R.U., nr. 257, blz. 28-29, kan men lezen dat, op 24-3-1899, — dit bij gelegenheid van de inschrijving van het honderdste lid, — aan de Vlaamse studentenkringen van Brussel, Gent en Leuven, ook aan de eigen leden, een « Vlaamsch Banket » werd aangeboden, gevolgd door een, waarschijnlijk even « Vlaamsch », « Groot Avondfeest ». Ik ben zelf nog lid geweest van *Onze Taal*, ook « boekbewaarder », tussen 1925 en 1929; mijn leermeester R. Verdeyen was er toen erevoorzitter van. Wat van het archief van de kring, kasboek, verslagboek, briefwisseling e.d., die ik destijds in handen heb gehad,

Bij Koninklijk Besluit van 15 juni 1869 werd Stecher tot hoogleraar benoemd in de geschiedenis van de Nederlandse, in de geest van wetgever en lesgever toen hoofdzakelijk Vlaams-Belgische, d.i. Zuidnederlandse literatuur (*histoire de la littérature flamande*). Het is, na Kinker, Würth en Bormans, praktisch de eerste maal dat de cursus, op één woord na, zijn huidige benaming kreeg, wat geenszins betekent zijn volledige inhoud; inderdaad, men zou nog moeten wachten op het Koninklijk Besluit van 11 februari 1958, toen het woord *flamande* door *néerlandaise* werd vervangen, en de leergang op deze manier zowel zijn Hollandse als Vlaamse, dus algemeen Nederlandse betekenis werd toegekend.

Het had enkele maanden aangesleept, voordat Stecher ertoe te bewegen was, bij zijn reeds talrijke opdrachten, ook nog te voegen. In het academiejaar 1868-1869 was de faculteit, op uitnodiging van de toenmalige administrateur-inspecteur M.L. Polain, hiertoe nochtans overgegaan; vooreerst zonder, wat later met succes. Het is dan ook op 27 april 1869 dat Stecher zich helemaal laat overreden, en in een schrijven aan de administrateur de redenen opgeeft, waarom hij tot de beslissende stap is overgegaan. Zijn brief⁽¹⁵⁾ getuigt van gevoelens, die

echter zonder er aantekeningen uit te maken, geworden is — het zou een *neerlandicum* te meer geweest zijn, indien ik het gedaan had, — kan ik niet zeggen. De kring zelf, waarin het ten slotte eerder erg studentikoos, ik bedoel baldadig toeging, is in de jaren onmiddellijk vóór de jongste wereldoorlog (1935) ter ziele gegaan. Ik herinner me nog lezingen van D. Boens, Ern. Claes, Em. de Bom, St. Streuvels e.a., zonder vooral die van R. Verdeyen, — de steunpilaar van het gezelschap, — te vergeten. Verder werd er « gelezen » door de leden zelf, waaronder sommige van die « eeuwige studenten » die zich toen nog de luxe konden permitteren zowat een decennium lang « aan de universiteit » te zijn, zonder die veel te hebben gezien. Sociaal zouden dergelijke grappen, — er was daar toen niet zo heel veel ongevoelens bij gemoeid, — thans moeilijk worden aanvaard.

(15) Om zijn belang laat ik het klad van dit schrijven in extenso volgen (cf. R.U., nr. 266, bl. 22):

Monsieur l'Administrateur,
J'ai l'honneur de vous faire connaître que je consens à faire le cours d'histoire de la litt. flam. Si j'ai d'abord refusé cette mission si flatteuse, c'était, vous le savez, par crainte de n'y pouvoir consacrer tous les soins qu'il réclame. Chargé de cours très absorbants à l'Université et à l'École Normale, il me paraissait difficile de trouver assez d'heures pour des études nouvelles, s'écartant assez de mes travaux de tous les jours.

Toutefois, après l'entretien que vous m'avez bien voulu accorder, et où vous m'avez fait valoir des considérations aussi justes que bienveillantes, j'ai cru pouvoir sans inconvénients, revenir sur ma première détermination. Ce qui m'a tout-à-fait décidé, c'est l'espoir de contribuer par ce Cours nouveau à l'œuvre de fraternité entre Wallons et Flamands, si noblement poursuivie par le Gouvernement Belge. J'ignore si dans ma vingt-neuvième année d'activité professorale je retrouverai encore toute l'ardeur qu'il faut pour cet enseignement; mais je promets d'y (je ne puis que promettre d'y) apporter le plus vif sentiment du devoir stimulé par le patriotisme. Il m'a toujours paru que l'union nationale ne pouvait que se fortifier par la divulgation la plus complète du passé de nos deux races constitutives. Il est temps (naturel) d'ailleurs que les Belges de toutes nos provinces s'intéressent à une littérature qui se préparant sous les auspices de Charlemagne, suscita plus tard (bientôt) la poésie chevaleresque d'Outre-Rhin et s'enorgueillit de la collaboration des ducs de Brabant.

boven alle verdenking staan ; en zoals dit altijd bij Stecher het geval is, onderstreept hij de nationale noodzakelijkheid van een broederlijke samenwerking van Vlamingen en Walen. De administrateur bleek trouwens met de nieuwe benoeming volledig in te stemmen ; in een bijhorig schrijven aan de betrokkene, nl. bij een kopie van het Koninklijk Besluit van 15 juni 1869, laat hij zich hierover, ook in naam van de minister, uit op 21 juni 1869. Hij schrijft o.m. : « En me priant de porter cet arrêté à la connaissance de qui de droit, M. le Ministre me mande qu'il applaudit à la nouvelle preuve de zèle que vous avez bien voulu donner dans cette circonstance, et se plaît à espérer que le cours de littérature flamande confié à un professeur aussi distingué, sera suivi avec fruit par de nombreux auditeurs ». Op de keerzijde staat te lezen, van de hand van Stecher zelf : « — a longtemps hésité — mais l'honneur de reprendre la tradition de Kinker — hist. de ce Cours à Liège — utilité de ces études — Langues Germaniques — caractère du flamand, analogue et contraste du Wallon » (16).

De opvatting welke Stecher van de geschiedenis van de Nederlandse literatuur had, blijkt uit zijn bewaard gebleven *Notes de littérature flamande* die hierop betrekking hebben (17), maar vooral uit zijn *Discours d'ouverture*, althans het begin ervan, dat uit de vergetelheid werd gered (18).

Als inleiding tot zijn inaugurale rede (die hij in het Frans gaf ; de leergang gaf hij eveneens in het Frans, al staat er, na een van zijn aantekeningen : « Il faut qu'à Liège le cours se fasse en français », een vraagteken tussen haakjes) (19), herinnert hij eraan dat hij het nog dezelfde morgen, en op dezelfde plaats, in de geschiedenis van de Franse literatuur over de geschriften van Marnix van Sinte-Aldegonde had. Om welke reden ? stelt hij zich de vraag. Het antwoord laat niet op zich wachten : « Pour obéir à mon devoir de professeur, pour répondre aussi à la patriotique pensée du Gouvernement qui nous

Je vous prie, M. l'Adm., d'agréer l'expression de mes sentiments de considération très distingués.

Liège 27 avril 1869.

(16) Cf. R.U., nr. 272, bl. 32-33, 34-35. — De bedoeling was er dus wel, opnieuw bij Kinker aan te sluiten ; wellicht bedoelt schr. met « la tradition de Kinker », ook wat Würth, zijn opvolger, hiervan gemaakt had. Nu noemt hij hem toch ook weer niet. In alle geval uit het voorgaande blijkt, dat de voorstelling van R. Verdeyen in L. Halkin, *Liber memorialis*, op. cit., blz. 211, waar deze schrijft : « En 1869, il (Stecher) créa le cours d'Histoire de la littérature flamande, qui n'avait plus été donné à Liège depuis le départ de Kinker », met een korreltje zout dient te worden genomen. Eerst en vooral is er, na Kinker, Würth geweest die er, — we weten het stellig, — academisch niet zo heel veel van maakte ; voorts Bormans die de cursus van Würth overnam, en hem doorgaf aan Stecher.

(17) Cf. R.U., nr. 266, bl. 14-15. Men vindt hier, onder de titel *Discours d'ouverture*, een reeks voorbereidende aantekeningen die in de eigenlijke inaugurale rede, breder uitgewerkt of ook geïnterpreteerd, zijn terug te vinden.

(18) Cf. R.U., nr. 266, bl. 16-19.

(19) Cf. R.U., nr. 266, bl. 7.

recommande, dans l'Histoire des Lettres françaises, la gloire de nos vieux écrivains ». Het is dus omdat hij de plicht had, om redenen van eerbied tegenover de onkreukbaarheid van de wetenschap, ook van het nationaal waardigheidsgevoel, Marnix zijn plaats te gunnen te midden van de grondleggers van het Frans proza in de 16de eeuw. Voor Belgische studenten zou het inderdaad een schande geweest zijn Marnix, die als Frans en Vlaams schrijver een bijzondere figuur is, gewoon te vergeten. Hij kon dus best, zonder daarom aan de academische vrijheid afbreuk te doen, Marnix naast Lemaire de Belges, Commynes, Chastellain, Froissart, Lebel, Philippe Mousket, Henri de Brabant, Adenet le Roi, Marie de Flandre, Chrétien de Troyes, Quesmes de Béthune, en zovele anderen vernoemen.

In de leergang die hij vandaag opent, gaat hij voort, nl. de geschiedenis van de Vlaamse literatuur (*histoire de la littérature flamande*), zullen de voorbeelden van Belgische oorspronkelijkheid, de thema's van nationale draagwijdte nog heel wat talrijker zijn. Dit is zo waar, dat Hollandse en Duitse geleerden zich hebben opgeworpen als de verdedigers van onze glorie. Zoals verder blijkt zal Stecher nu voortaan, — en dit is een duidelijk verschil met de opvatting van de Hollander Kinker, alsook van zijn Hollands voelende opvolger Würth ; Bormans helde reeds meer over naar een Zuidnederlandse interpretatie van de leergang, — met *onze* glorie de Vlaams-Belgische, Zuidnederlandse glorie bedoelen.

Dit blijkt overduidelijk uit het vervolg van zijn kladtekst die ik, om het althans ongetwijfeld 19de-eeuws belang die hij heeft, zonder meer voor een deel overneem.

Het luidt er : « Elle (notre gloire) a d'ailleurs, en cette carrière des lettres néerlandaises, un caractère historique qui la signale à ceux-là mêmes qui n'auraient pas de goût pour l'étude spéciale de l'idiome flamand. On sait combien les écrivains belges qui se servent du français se dérobent difficilement au tourbillon de la centralisation littéraire ; ils ont beau réagir, comme le fit déjà Quesmes de Béthune au douzième siècle ; il leur est rarement permis de faire prévaloir quelques traits de la physiologie nationale. En revanche, rien de plus libre, de plus naturel que le style de la plupart de nos auteurs flamands. Bien loin d'être subalternes, toutes les fois qu'ils n'ont pas à subir la disgrâce des fatalités politiques, ils commandent au lieu d'obéir, et chaque fois que la sève néerlandaise se sent appauvrie, c'est en Flandre qu'elle vient se renouveler, se rajeunir. Aujourd'hui même, malgré tout l'ascendant d'une littérature classique lentement élaborée au-delà du Moerdijk, les symptômes qui ne trompent pas annoncent que nos anciens frères du Nord veulent se tourner du côté de notre esprit.

Or, cet esprit flamand n'est pas exclusivement germanique, comme j'essayerai de le faire voir dans ces leçons ; modifié de bonne heure par des influences gauloises ou plutôt romanes, de bonne heure aussi il a pu se prêter, sans perdre son autonomie, au libre échange des idées, à une sorte d'entregreffement des littératures. On dirait qu'il s'est toujours souvenu de la tradition primordiale qui fait des Belges les intermédiaires naturels, les interprètes obligés des Celtes et des Germains dont ils tiennent peut-être également. Tout semble avoir conspiré à cette mission internationale. C'est dans nos provinces que s'organise d'abord cette langue littéraire tour à tour appelée *thyois* (*), flamand, hollandais, néerlandais. C'est entre l'Escaut et la Meuse que s'opère lentement, mystérieusement l'union du bas-allemand et du haut-allemand, si divergents, si contradictoires parfois dans le reste de la Germanie. En même temps, le hasard, disons mieux, la logique des faits, la force des destinées humaines associe dans nos trois états embryonnaires, Flandre, Brabant et Liège, des peuples de races ailleurs incompatibles, irréciliables, des Latins et des Teutons. En vain les origines sont diverses, les langues opposées, les caractères d'abord étrangers les uns aux autres ; il y a comme un souffle supérieur qui pousse, dans une même voie de civilisation, tous ces hommes qui longtemps encore s'étonneront de travailler si fraternellement à la même œuvre.

Si maintenant, Messieurs, vous voulez considérer ce qui se passe encore en notre pays, n'y reconnaissez-vous, à la faveur de nos institutions libérales, la persistance de cet esprit d'union et de coopération ? A voir, à Liège surtout, comme Wallons et Flamands s'entraident, comme ils s'excitent mutuellement au progrès, on se ressouvient de ces nobles paroles d'Hésiode, le chancre le plus ancien de l'industrie patiente :

« Il y a eu, dès l'origine des choses, deux sortes de rivalités, de concurrence. L'une, qui excite la guerre désastreuse et la discorde, a été introduite par les dieux pour la fatale épreuve des hommes ; — l'autre, a été placée par Zeus dans les entrailles de la terre pour la féconde stimulation des mortels. Celle-ci pousse au travail ; car le paresseux lui-même, voyant la prospérité d'un voisin actif, s'empresse à son tour de labourer, de planter, de bien gouverner sa maison. C'est ainsi que l'émulation réveille tout le monde ».

C'était sans doute, la même générosité d'espérance, la même foi dans l'entente mutuelle, qui, ici même, en 1817, fit tout-à-coup d'un cours de littérature hollandaise un des cours les plus aimés de nos étudiants wallons. Il est vrai que le professeur désigné par le roi Guillaume avait toutes les qualités qui garan-

(*) En wallon liégeois *tiewhe, tixhon*, etc.

tissent l'efficacité de l'enseignement. Dans la maturité des années il avait su garder tout ce feu de jeunesse intellectuelle qui suscite et propage la conviction. *Jean Kinker* (car c'est de lui que nous parlons en nous aidant d'une des biographies les plus étincelantes du *Liber Memorialis*), *Jean Kinker* rehaussait par sa verve professorale la solidité de sa science et le prestige de sa renommée littéraire. En lisant les détails piquants si ingénieusement réunies par Mr. Alphonse Le Roy sur un homme qui donna d'emblée à notre Faculté des Lettres un retentissement extraordinaire, il est impossible de ne pas se figurer une éloquence à la façon de Pierre Ramus, ce vaillant esprit d'origine éburonne. De ce maître du Collège de France on disait « qu'il enseignait en homme d'Etat » (*). N'est-ce pas un peu cette appréciation que nous suggère tout ce qui nous est raconté de l'ascendant rapidement conquis par Kinker ? Mais faut-il oublier que dans cet enseignement nouveau plus d'une idée fut d'autant plus ardemment accueillie qu'elle se trouvait en conformité avec les traditions d'un pays qui, malgré son caractère très-wallon, n'a jamais été isolé des flamands ni des allemands ? Prenons donc notre illustre devancier comme le *genius loci* de cet auditoire, comme le nom protecteur de nos efforts. Sous de tels auspices, il est permis d'espérer qu'ils ne seront pas perdus. Pourvu qu'ils aient quelque influence patriotique, si modeste qu'elle soit, nous nous trouverons assez payés de notre zèle.

Mais en dehors de cet intérêt national, l'étude de la littérature flamande présente un attrait véritablement philosophique. Il doit être, en effet, curieux, instructif, de rechercher comment et par quel concours de causes diverses, ce génie littéraire s'est maintenu dans son indépendance, malgré l'action énergique, incessante des littératures voisines. Cette histoire a donc, comme toute autre, son problème à résoudre, ou du moins à poser. D'où vient l'esprit flamand ? D'où date-t-il ? Quels en sont les qualités dominantes, les défauts natifs ? Résulte-t-il d'un tempérament de race, d'un instinct de situation, ou d'un afflux de suggestions étrangères ?

La langue, on le sait, est le plus sûr témoin du passé d'un peuple, la plus fidèle image de son sens intime, *littera animi nuncia*. Mais il faut interpréter ce document si précieux par l'histoire même qui l'a produit. Sans idée préconçue, sans autre guide que ce *sens historique*, ce goût de la vérité relative aux temps et aux lieux, tant préconisé de nos jours, il faut dérouler les annales, échelonner les faits, les dates, les influences réciproques, et ne pas se hâter de conclure.

Aussi bien, quand nous voyons les plus savants, les Bormans,

(*) Un mot d'Estienne Pasquier.

les Jonckbloet, les Devries, les Grimm, les Dozy, les Hoffmann von Fallersleben, les Kaussler, les Mone, les Snellaert, les Serure, les Heremans hésiter parfois, même se rétracter en ces matières complexes, de quel droit serions-nous plus tranchants, plus impatients ? Savoir ajourner un éclaircissement qui serait prématuré, n'est-ce pas adopter ce mot fameux d'un ancien qui voulait que les interprètes des auteurs eussent la sagesse d'ignorer certaines choses, *aliqua nescire ?* ».

De algemene geest en het doel van zijn leergang op deze wijze omlijnd zijnde, — men merkt dat hij klaar en duidelijk wenste te zeggen wát hij te zeggen had, — gaat hij nu over tot het karakteriseren, het spreekt vanzelf in de grote trekken, van wat hij noemt de *drie perioden*, die hij in de ontwikkelingsgeschiedenis, hoofdzakelijk van de Zuidnederlandse literatuur, meent te zien.

En hier weer is het zijn bedoeling, niet enkel de belangrijkste feiten, de data waarvan men zeker is, doch ook die geschriften op de voorgrond te schuiven welke een werkelijk nationaal karakter bezitten (un véritable cachet national). In chronologische volgorde komen dan achtereenvolgens aan de beurt : voor de *eerste periode*, — die van de zgn. hoge middeleeuwen, — de verhalende dichtkunst (la poésie conteuse), met haar zowel Franse, Waalse invloed als haar eigen oorspronkelijkheid ; de valse galante avonturenroman van de Tafelronde, zo tegengesteld aan de Vlaamse geest van rechtschapenheid (la loyauté flamande), en die niet geroepen was verder dan tot enkele grafelijke of hertogelijke hoven (quelques aristocratiques cours d'amour), nl. Wijnendale, Leuven of Tervuren, uit te stralen ; figuren als Hendrik van Veldeke, de hertogen van Brabant, de schrijver van de *Reinaert*, het werk waarin de ware ontvoogding van de nationale geest (la véritable émancipation du génie national) tot uiting komt, en dat door Stecher niet aan Willem, doch aan Willem (van) Utenhove wordt toegeschreven, erbij voegende : « Déjà l'on y reconnaît toute la netteté pittoresque, tout le naturel dramatique qui distinguera bientôt les coloristes flamands ». Misschien zou deze substitutie van Willem door Willem (van) Utenhove, volgens Van Maerlant in *Der Naturen Bloeme* (v. 1264 en vlg.) « een priester van goeden love van Erdenburch », nog iets kunnen worden voor sommige vossenjagers. Of vergis ik me ? Ik herinner me althans niet, dat het ooit grondig werd gedaan, gezwegen van gedaan. Het zou niet onaardig zijn, indien moest blijken dat Willem (van) Utenhove, volgens J. Van Mierlo waarschijnlijk een zekere Wilhelmus, presbyter te Rodenburch (= Aerdenburch) en schrijver van een *Bestiaris* ⁽²⁰⁾, daarbij de befaamde, trouwens eveneens door Van

(20) F. Baur, enz., *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, dl. I, blz. 217.

Maerlant in diens *Rijmbijbel* (v. 34.846) indirect genoemde Willem, die de *Madock* maakte en de auteur is van de *Reinaert*, inderdaad dezelfde persoon moest zijn. Een *Madock*, een *Bestiaris*, een *Reinaert*, — zou het te mooi zijn voor deze Willem (van) Utenhove ? Rekening gehouden met wat we over beide Willems afweten zou zulks, dunkt me, chronologisch net kunnen.

Maar laten we terugkeren tot Stecher, nl. diens *tweede periode*, en constateren dat hij hiermee wat hij noemt de burgerlijke, didactische tijd (la dérouté du monde féodal) bedoelt. Komen, in dit verband, vooral aan de beurt : Van Maerlant, Van Boendale, Van Heelu, Van Velthem, Melis Stoke, allen schrijvers die het spreekwoord indachtig blijken te zijn : in 't verleden ligt het heden, en ieder voor zich tot de overwinning van het burgerdom hebben bijgedragen, in de geest van de meest liberale opvattingen (les principes les plus libéraux). Krijgen voorts hun beurt : de *abele spelen*, Ruusbroec, Grootte, de stichter van de hiëronymieten.

Het was achteraf de bedoeling van de lesgever de *derde periode* aan te snijden : « qui sous les Grands Ducs de Bourgogne, montre le génie flamand aux prises non plus avec la littérature, mais avec... ». Doch hier wordt dan, jammer genoeg, dit kladschrift afgebroken, zodat men niet met zekerheid kan zeggen hoe de hoogleraar de verdere ontwikkeling van de Nederlandse literatuur wenste te zien. Naar alle waarschijnlijkheid werd door de schrijver, — het blijkt zijn wijze van behandeling te zijn geweest, — bij de sociale, religieuze en politieke verwickelingen aangeknoopt waarmee 's lands overheden, gedurende de 15de en de 16de eeuw, hadden af te rekenen.

Want dat Stecher zich ernstig documenteerde, niet enkel literairhistorisch, eveneens sociaal, religieus en politiek, blijkt uit zijn reeds genoemde, gelukkig bewaard gebleven *Notes de littérature flamande*, — in totaal 19 mappen lectuuraanteekeningen, uittreksels, kritische overwegingen ⁽²¹⁾, — die vooreerst bewijzen dat hij zijn taak gewetensvol opnam, doch vooral op de teksten zelf, op een filologische en literaire lectuur van deze teksten, ook op wat men er tot in zijn tijd over te berde gebracht had, wenste voort te bouwen. Of het nu de middeleeuwen, de rederijkers, de schrijvers voor of tegen de reformatie, de volksromans, de middeleeuwse lyriek, de *Reinaert*, de moderne devotie, de literatuur van de renaissance, de ontwikkeling van het toneel, Vondel, de dicht- of romankunst in de 19de eeuw, een dichter als Prudens van Duyse, een romanschrijver als Eugene Zetternam geldt, steeds heeft men in deze aantekeningen met een mijn van inlichtingen, bekende en onbekende, verwachte en onverwachte te doen, die in de huidige Nederlandse literatuur-

(21) Cf. R.U., nrs. 253-271.

geschiedenis of over het hoofd worden gezien, of gewoon niet eens worden opgemerkt, gezwegen van vermoed.

Inderdaad, wat de oudere periode betreft, las hij, met de pen in de hand en een scherp toezien kritisch oog, al wat er was; wat zijn eigen tijd betreft, kende hij de verschijnselen uit de eerste hand, en hield er nota van. Vooral daar hij eveneens, als een volbloed comparatist, vergelijkingen wist te trekken, eerst met de eigen franstalige Belgische literatuur, dan met de Franse letteren. Door het feit, dat hij de Vlaamse en sommige Hollandse literaire verschijnselen aldus in Bourgondisch, Belgisch perspectief wenste te bestuderen, — hij is wel de eerste, en tot nu toe de enige, die zulks systematisch trachtte te doen, — opende hij hiermee vergezichten, die wel eens opnieuw verdienen te worden onderzocht, en kritisch aanvaard of tegengesproken.

Volle tien jaar lang zou Stecher deze aldus opgevatte geschiedenis van de Nederlandse literatuur (*histoire de la littérature flamande*) doceren.

In de loop van deze periode was namelijk de positie van de leergang er zeker niet slechter op geworden; zo werd, op de faculteitsvergadering van 26 juni 1876, een ontwerp van reglement onderzocht betreffende de examens in de faculteit; voor de eerste kandidaatsproef werd o.m. voorgesteld dat de student, naar keuze, zijn voorkeur zou kunnen geven aan de geschiedenis van de Franse of van de Nederlandse literatuur (*littérature flamande*), en wel wat de laatste drie eeuwen betreft; beide geschiedenissen, d.i. of de een of de andere, zouden het voorwerp uitmaken van een dubbele proef, een mondelinge en een schriftelijke. Tussen haakjes, de vergelijkende geschiedenis van de moderne Europese literaturen (*histoire comparée des littératures européennes modernes*), — het is wat onze huidige geschiedenis van de moderne literaturen (*histoire des littératures modernes*) geworden is, — zou dan voorbehouden worden voor het doctoraal examen; reeds sedert 1871 was de leergang toevertrouwd geworden aan Godefroid Kurth die er, als leerling van Fr. Ozanam, volgens het getuigenis van een van zijn studenten, nl. C. Huysmans, iets met waarlijk Europese draagwijdte van gemaakt had ⁽²²⁾.

(22) Zijn bewondering voor Kurth heeft Huysmans nooit onder stoelen of banken gestoken. Zo herinnert hij zich zijn leermeester, als hij het probleem onderzoekt of het volkslied nu het werk is van de anonieme massa, of van een welbepaald artiest. Hij opteert voor deze laatste, en tegen het gemeenschappelijk anonimaat, nl. met betrekking tot Homeros. Hierbij noteert hij in 1937: «Telkens als men naar vele oorsprongen heeft gezocht om het vaderschap van een groot werk te kunnen aanwijzen, leidde de ontleding tot niets, en men heeft later moeten erkennen hoezeer dit procédé van letterkundige characterie ontdaan was van redelijke betekenis». Hij vervolgt: «Ik hoor

Om nu tot Stecher terug te komen. In het academiejaar 1876-1877 was Stecher andermaal deken van de faculteit; het eerstvolgende jaar was het A. Le Roy. Volgens de verslagen zijn er nog steeds studenten, die vragen om de geschiedenis van de Nederlandse literatuur te kunnen volgen, daarbij hierin examen te kunnen afleggen. In 1878-1879, — J. Delbœuf is dan deken, — komt hierin echter verandering; op 18 december 1878 deelt Stecher aan de faculteit mee, dat hij dit academisch jaar, bij gebrek aan ingeschreven studenten, de geschiedenis van de Nederlandse literatuur niet doceert; Kurth legt een eensluidende verklaring af voor de vergelijkende geschiedenis van de moderne vreemde literaturen. Is dit voor Stecher het begin van het einde? Men kan het vermoeden, vermits, op 22 juli 1879, in de faculteit de inhoud dient te worden besproken van een schrijven van Stecher dat hij de minister heeft toegestuurd, en waarin hij deze verzoekt hem te willen ontlasten van de geschiedenis van de Nederlandse literatuur. Stecher wettigt zijn besluit met te zeggen dat hij, na vijfendertig jaar uitoefening van zijn ambt aan de Luikse universiteit, zijn opdrachten wenst te verminderen. Tegenover de beslistheid van Stecher, eveneens rekening gehouden met het feit dat Stecher zelf een opvolger, nl. Paul Fredericq aanduidt, legt zich de faculteit hierbij neer, niet echter voordat zij hulde gebracht heeft aan Stecher en haar vertrouwen heeft uitgesproken in de eventuele kandidatuur van Fredericq, die zij als zeer ernstig kwalificeert. Het gevolg hiervan was, dat de leerstoel in de geschiedenis van de Nederlandse literatuur, bij Koninklijk Besluit van 14 oktober 1879, aan de jonge extraordinarius PAUL FREDERICQ (Gent, 12 augustus 1850 - Gent, 31 maart 1920) werd toevertrouwd. Deze was, als Stecher, Gentenaar; dit niet alleen, eveneens oud-leerling van de Luikse Hogere Normalschool (1867-1871); hij had onder de leiding van Stecher zelf gestudeerd ⁽²³⁾.

nog tijdens zijn les in vergelijkende literatuur Godefroid Kurth donderen tegen deze opvatting, uitgevonden door de ontleedende filologen en veroordeeld door al diegenen die eerbied hebben voor de persoonlijkheid in de kunst». — Cf. R. Roemans en H. van Assche, *Camille Huysmans*, op. cit., blz. 31 en vlg.

(23) Men consultere o. v. a. de biographie van baron Léon Fredericq, hoogleraar alhier in de Faculteit der Geneeskunde (1879-1921), oom van Henri Fredericq, in dezelfde faculteit (1921-1957), neef van Rosalie en Virginie Loveling, neef (kozijn) van Cyriel Buysse, die dus, na Stecher, aan onze universiteit de geschiedenis van de Nederlandse literatuur doceerde, nl. tot 13 december 1883, toen hij voor dezelfde geschiedenis, ook voor de vergelijkende geschiedenis van de moderne vreemde literaturen, naar de rijksuniversiteit te Gent overging (vanaf 1890 zou hij aldaar eveneens de moderne Belgische geschiedenis doceren): L. Halkin, *Liber memorialis*, op. cit., blz. 317 en vlg. Hierin wordt verwezen naar: H. Pirenne, *Notice sur Paul Fredericq*, *Annuaire de l'Académie Royale de Belgique*, Bruxelles, 1924, blz. 311 en vlg.; H. Vander Linden, *Notice sur Paul Fredericq*, *Livre jubilaire de la Commission Royale d'Histoire*, Bruxelles, 1934, blz. 283 en vlg. Cf. nog M. Rutten, *Het Proza van Karel van de Woestijne*, Liège, Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres, Fasc. CLIII, Paris, Les Belles Lettres, 1959, blz. 705, aant. 16; A. van Elslander, *De « Biografie » van Virginie Loveling*, *Studia germanicogandensia*, V, 1963, blz. 77 en vlg. — Ook als overdruk.

Na het voorgaande zal het niemand verwonderen, dat de publikaties van Stecher welke van ver of nabij de Nederlandse literatuur betreffen, hoofdzakelijk geschreven werden in functie van sommige sociale, politieke, zelfs wijsgerige aspecten van problemen als de Vlaamse beweging, de verhouding Vlamingen en Walen, het Belgisch nationaliteitsgevoel.

Dit komt reeds tot uiting voordat hij, in 1850, aan de Luikse rijksuniversiteit verbonden werd, nl. in 1847, en wel met een reeks artikels, *Histoire du mouvement flamand*, *L'historien J. de Meyere*, *Le livre du Bèotien*, *Sur Conscience*, *Artevelde*, *Zetternam et Kerckhoven*, alle in de *Gentse Flandre Libérale* (1847); in 1846 verscheen reeds van hem een *Korte Levensschets van Jacob van Artevelde, 1295-1345*, echter onder het pseudoniem Lieven Everwijn. Volgen, in dezelfde geest van Vlaams nationale verheerlijking, in 1850 over de Gentse dichter Jacob van Zevécote, *Van Zevécote, poète flamand*; in 1853 een vertaling in twee delen, voorafgegaan door een inleiding, van *De Boerenkrijg* van Hendrik Conscience; in 1856 een studie, *De la renaissance flamande, au point de vue national et philosophique*. Opgemerkt werd voornamelijk zijn vergelijkend onderzoek, in 1859 in het licht gegeven in de *Annuaire de la Société d'Emulation* te Luik, nl. *Flamands et Wallons* (24). In deze studie, meent R. Verdeyen, « il (Stecher) développe la thèse qu'aucun grand événement de l'histoire nationale n'a pivoté sur l'antagonisme des Wallons et des Flamands, qu'un contraire la nationalité belge a été comme présentée et préparée par les relations interprovinciales: Flandre (flamande et wallonne), Brabant (wallon et flamand), Principauté liégeoise (wallonne et thioise). La Belgique, à ses yeux, a sa raison d'être dans sa constitution même » (25). Het is een van de verstandigste en moedigste bijdragen die aan het probleem, althans in volle 19de eeuw, werd gewijd, en op het ogenblik, nl. honderd jaar later, het herlezen overwaard. Ze werd gevolgd door *Une épopée bourgeoise*, een opstel over de *Reinaert* uit 1861, *Les poésies de Jean van Beers* uit 1870, *La sottie française et la sotternie flamande* uit 1877, dit voordat hij, in dit verband, aan zijn

Voordat Paul Fredericq in 1883 naar Gent overging, — hij werd voor de geschiedenis van de Nederlandse literatuur alhier opgevolgd door Raymond de Block (Damme, 24-4-1848 - Luik, 9-1-1900), die de leergang tot zijn dood in zijn bevoegdheid had, — had hij zich reeds verdienstelijk gemaakt met enkele uitgaven op dit gebied. Hij stelde belang in Anton Bergmann, Marnix en zijn geschriften, de dichter Julius Vuylsteke, de novellen van Mevr. J.D. Courtmans, al was zijn specialiteit dan toch de geschiedenis, en wel die van de hervorming, de inquisitie, de pamfletliteratuur, enz. Te Gent zou hij, tot aan zijn dood in 1920, op dit terrein nog steeds op dit ogenblik onmisbaar werk presteren. — Cf. infra, blz. 71 en vlg.

(24) Cf. voor alle bibliografische bijzonderheden, L. Halkin, *Liber memorialis*, op. cit., blz. 214 en vlg.

(25) Cf. ibidem, blz. 213.

hoofdwerk toe was, nl. zijn *Histoire de la littérature néerlandaise en Belgique* (26).

Van meet af weet Stecher in zijn boek zijn werkelijke bedoeling, althans literair en geografisch, duidelijk te omlijnen. « Si pour la littérature dont nous esquissons ici l'histoire, — luidt het begin van zijn *Préface*, — nous avons préféré le nom de 'néerlandaise' à l'ancienne désignation 'flamande', ce n'est pas seulement pour mieux traduire le mot *nederlandsch*. Il nous a paru nécessaire de heurter de front, dès le titre, deux préjugés également contraires à l'avenir de la littérature nationale. Le préjugé wallon consiste à ne voir dans le néerlandais qu'une langue exclusivement propre à la Hollande et qui n'aurait aucune existence réelle en Belgique. Nous n'aurions de ce côté-ci des Pays-Bas que le flamand, représenté par des patois comme le wallon l'est par les siens. L'autre préjugé, qu'on appelle tantôt *particulariste*, tantôt *westflamand*, veut réduire le développement de nos éléments teutoniques à une sorte de culture provinciale et étroitement traditionnelle ».

Bij W.J.A. Jonckbloet en diens *Geschiedenis der Nederlandse Letterkunde* aansluitend, is hij voorts van oordeel dat, tot 1600, de Nederlandse literatuur hoofdzakelijk een Belgisch verschijnsel geweest is; deze Zuidnederlandse literatuur kent een nieuwe bloei, wat Holland geenszins schijnt te betreuren. Hoe dit ook zij, er blijkt altijd, er zal hoe langer hoe meer « un tour d'esprit, un style propre à caractériser le Midi » blijken, dit ondanks het feit dat men, al sedert vijftientig jaar, het willekeurig verschil heeft opgegeven tussen het Vlaams en het Hollands, er nu nog slechts één spelling bestaat, één woordenboek, één vaste en klassieke taal (27). Niet tevreden bedoelde Zuidnederlandse oorspronkelijkheid binnen het kader van de Nederlandse eenheid te hebben onderstreept, legt Stecher er de nadruk op dat er nog een andere eenheid is, en wel de Belgisch nationale, waaraan zowel de Vlaamse als de Waalse literatuur, juist ter de Nederlandse en de Franse literatuur in België, deel hebben. Dit vooral aan te tonen, blijkt dan, — steeds volgens zijn bekende integrerende, unitaristische Belgisch nationale conceptie, ik zou zeggen meer dan zijn eveneens algemeen Nederlandse bedoelingen, — Stechers hoofdbekommernis te zijn: « C'est, en partie, cette action latente des mêmes lois, des mêmes institutions persistant chez les Flamands comme chez les Wallons,

(26) J. Stecher, *Histoire de la littérature néerlandaise en Belgique*, Bruxelles, J. Lebegue, imprimeurs-éditeurs, 46, rue de la Madeleine, (1886).

(27) We schrijven 1886. — Met bewuste gelijkvormige spelling, daarbij dit ene woordenboek, als uitingen van dezelfde vaste en klassieke Nederlandse taal, waarvan de verschillen tussen het Vlaams en het Hollands werden opgeheven, bedoelt Stecher ongetwijfeld de *Grondbeginselen der Nederlandsche Spelling* (1863) van M. de Vries en L.A. te Winkel, vanaf 1864 in België officieel toegepast; verder het groot *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, het WNT, waarvan de eerste aflevering, eveneens in 1864, het licht zag.

que nous avons tâché de faire ressortir dans nos chapitres d'histoire impartiale ». En, in deze geest besluitend : « Or, puisque partout l'histoire du pays est en honneur comme étant une grande école de patriotisme, de quel droit voudrait-on supprimer les leçons, les exemples que nous donnent nos écrivains comme nos artistes ? N'y a-t-il pas des heures de doute et de défaillance où l'image d'un passé honorable peut être utilement évoquée ?... ». De drie puntjes zijn van Stecher, niet van mij ; in alle geval, ze zien er, rekening gehouden met onze eigen Belgische aangelegenheden, thans erg anachronistisch uit ⁽²⁸⁾.

Aldus de bedoelingen van deze Nederlands-Belgische literatuurgeschiedenis, eigen in haar soort, waaruit steeds heel wat op te diepen valt, hoofdzakelijk op het gebied van bepaalde Vlaams-Waalse literaire en culturele betrekkingen, wisselwerkingen, ontleningen, enz., voordat Stecher nog in een reeks opstellen en kortere werken, nl. *Nos poètes flamands de 1830 à 1880* uit 1887, een bloemlezing voorafgegaan door een penetrante inleiding, *Vondel et la Belgique* uit hetzelfde jaar, een *Notice sur Jean van Beers* uit 1889, eveneens bijdragen in tal van bladen en tijdschriften, het bijltje erbij neerlegde.

Er dient hier, in verband met de belangstelling van Stecher voor de Nederlandse, hoofdzakelijk Zuidnederlandse literatuur, ook zijn nationale Belgische opvatting, op een ander punt te worden gewezen, nl. het gezag dat hij had te midden van de Vlaamse schrijvers en letterkundigen van zijn tijd. Zijn recensies, kritieken en studies vonden in Vlaanderen een zodanige weerklank, dat meer dan een auteur zich met hem per briefwisseling in betrekking stelde, hem dank wist voor zijn begrip, doorzicht en aanmoediging, en hem ook inlichtte over feiten, toestanden en gebeurtenissen, niet zelden persoonlijke beslommeringen, die bij hem dan ook steeds een sympathiek gehoor vonden. We hebben het geluk enkele van deze getuigenissen uit de vergetelheid te hebben kunnen redden, zodat zij nog altijd van die geest van nationale verstandhouding, althans poging tot Belgische integratie getuigen, die in de loop van de 19de eeuw, in sommige verdraagzame, met een greintje gezond verstand bedeelde kringen, opgeld deed ⁽²⁹⁾.

(28) Uit een noot, blz. VII van zijn boek, blijkt dat Stecher voor het schrijven van zijn werk op de steun heeft kunnen rekenen van zijn vriend en collega, — in 1886 reeds zijn opvolger, — nl. Paul Fredericq. — Zijn jongere collega aan de Hogere Normaalschool, Maurice Wilmotte, — de nationale samenwerking blijkt wel een feit te zijn geweest, — had voor zijn deel het opmaken van de alfabetische tabel op zich genomen.

(29) Cf. R.U., nr. 272. — Het gaat hier, onder de titel *Lettres adressées à J. Stecher*, professeur à l'Université de Liège (cf. blz. 40, noot 13), om een pakje brieven, geadresseerd aan de betrokkene, die alle evenwel niet interessant zijn. Soms gaat het gewoon om een briefje van dank voor een recensie, een uitnodiging tot medewerking of tot een te houden spreekbeurt, e.d. ; trouwens niet zelden geschreven door franstalige hoofden van kringen, tijdschrift-redacteurs, enz. Nochtans zijn de nederlandstalige, geschreven door enkele

Zo merkt men dadelijk, bij het doorlezen van bedoelde briefwisseling, dat o.m. een schrijver als Eug. Zetternam (J.J. Diricksens, 1826-1855), met het uitblijvend oordeel van Stecher over zijn roman *Mynheer Luchtervelde, Waerheden uit onzen Tyd* (1848), pas een jaar na het verschijnen van het werk, erg verlegen zit. Stecher, die toen nog in Gent verbleef, had in *De Broedermin* van 5 november 1848 (1ste jg., nr. 59, blz. 1 en vlg.) een « voordelig artikel » gewijd aan *De Toverdoos*, Vertelsel (1848) van Zetternam ; over *Mynheer Luchtervelde* komt er maar niets ; hij drukt er zijn spijt over uit aan Louis de Taeye (1821-1890), de Antwerpse schilder, die hij bij de arm neemt, en wie hij verzoekt Stecher zijn beklag te zenden. Ik laat eerst het bijgaand briefje van De Taeye volgen, onmiddellijk gevolgd door het schrijven van Zetternam, dat me van belang lijkt te zijn wat de geest betreft van de toen werkende Vlaamse schrijvers onderling. Vooral de positie van Conscience, te midden van hen, is hier van belang ⁽³⁰⁾ :

Mon cher ami Stecher.

Zetternam m'ayant exprimé son regret, par rapport au silence du Broedermin sur l'apparition de son ouvrage *M. Luchtervelde*, j'ai été forcé de lui dire que je supposais qu'il n'en aurait pas parlé, parce qu'on le croyait mêlé dans tous ces petites intrigues des écrivains flamands.

Comme il s'est vivement défendu de cela en me citant comme preuve du contraire les hauts cris qu'on jette sur lui à cause de ses principes, et me parlant de son isolement si ceux même qui pensent comme lui le lancent à l'abandon ; je lui ai donc conseillé d'entrer dans une franche explication auprès de vous et ces Messieurs afin de faire cesser toute froideur à cet égard. ce qu'il a donc fait à la hâte.

Vous trouverez ci jointe la lettre en question.

P.S. Je viendrais la semaine prochaine à Gand apporté les deux autres dessin pour la Revolution Francaise.

Tout a vous votre
ami

LOUIS DE TAEYE

Anvers le 24 Janvier 1849.

vooraanstaande Vlaamse schrijvers uit het midden en de tweede helft van de 19de eeuw, voor ons van belang. We nemen ze chronologisch door, om aldus ook een inzicht te krijgen in de literaire problemen, die op de chronologische achtergrond in deze correspondentie aan de orde is. Voor wie dit verder wenst uit te diepen, kan wellicht thans op zoek worden gegaan naar eventuele antwoorden hierop van de hand van Stecher zelf, waarvan er slechts enkele, in klad, in dit pakje bewaard zijn gebleven.

(30) Cf. R.U., nr. 272, bl. 6, brief van L. de Taeye aan J. Stecher, 24-1-1849. — Ibidem, bl. 14-15, brief van Eug. Zetternam aan J. Stecher, 24-1-1849. —

Thans de brief van Zetternam, die De Taeye doorzendt en m.i. een scherp licht werpt op sommige literaire, ook sociale en politieke verhoudingen, omstreeks 1850 :

Antwerpen 24 January 1849

Mijnheer Stecher,

Na het zeer voordeelig artikel, 't welk UE over mijne *Tooverdoos* in de Broedermin gaeft, verhoopte ik dat mijn Roman *Mijnheer Luchtervelde*, meer voor het volk geschikt, voorzeker niet voorbij zou gezien worden. Ik ben dan ook zeer verwonderd, over uw stilzwijgen geweest en heb daer M. De Taeye over gesproken. Die Heer, welke mij hier de Broedermin mededeelt, heeft mij laten gissen dat er een misverstaen tusschen UE en mij zou zijn opgerezen ; hij deed mij vermoeden dat UE de opregtheid mijner gezindheid wel kondet wantrouwen. Daer er nu niemand gaerne een mistrouwen op zich wegen laet, verhaest ik mij u deze weinige woorden te schrijven.

Uw wantrouwen zou, mijns dunkens, niet kunnen oprijzen dan uit de vrienden, welke mij omringen en aen welke ik getrouw gehecht blijf. Ik ben van gevoelen dat vrienden van eene tegenstrijdige overtuiging *kunnen zijn* en toch vrienden *mogen blijven*. — Ik ben voor het volk, dat is te zeggen van die, welke men (verontschuldigd het woord) heden opruijers noemt. Conscience is conservateur. Ik ben tegen zijne denkwijze, geenszins tegen zijnen persoon. Indien ik die man vijandig werd zou ik een laffe ondankbare zijn. Die man heeft mij, *hoewel ik van zijne denkwijze niet ben*, materiele diensten bewezen, en hij bewijst er mij nog, die ik nimmer vergeten zal. Daerbij, mijnheer, volgens mij, *en ik heb nu met al de Vlamingen omgegaen*, is Conscience na Rens en Van Beers, de *opregtste* (*) man, *het edelst karakter* (**) van *al* (***) de *Vlamingen*. (Het is pijnlijk het te moeten zeggen). Doch bedrieg u niet hij is opregter dan Van Kerkhoven, opregter dan Snieders, opregter dan Gerrits zelve, welke UE nogtans zoo opregt is voorgekomen, mijns dunkens wel omdat hij Conscience (iets dat hij nog maer zedert kort doet) een weinig uitscheldt.

Misduid mij dit vrijmoedig spreken niet : de mensch is zwak, en ik herken in u te zeer den mensch om niet te durven vermoeden, dat UE ook te begoochelen zijt door mannen, die luid-

Eens en voorgoed zij hier gezegd, dat deze en volgende brieven diplomatisch worden afgedrukt. Ze behelzen dus al de interpunctie-, spel- en andere fouten van de briefschrijvers ; er is slechts een uitzondering gemaakt voor *y*, ongestipte *ij*, of onduidelijk gestipte *ij* ; ik schrijf overal *ij*.

(*) Driemaal onderstreept.

(**) Tweemaal onderstreept.

ruchtig en met de tong UWE *veten* voorstaen en uwe vijanden vernederen.

Mijne tael is hier opregt, mijnheer ; ge kunt dit gevoelen. — Zoo ik UE vleide zou ik waerschijnlijker voorzigtiger doen, en zou ik misschien veel meer kans hebben uwe toegenegenheid te winnen. Maer iets zonderlings, ik kan niet vleijen. Dit is een mijner grootste gebreken, en een van die, welke mij steeds beletten zullen mijnen weg in de wereld te maken.

Ik heb nu gezegd waerom ik aen Conscience gehecht blijf ; doch dit is van uwe vijanden den eenigen niet, dien ik lief heb. Heremans is ook mijn vriend. Die man heeft mij in vele moeilijke omstandigheden geholpen, en zelfs toen ten tijde de ellende mij overviel is het hij, die mij uit zijne borze durfde ter hulp komen. Hoe zoudt ge mij moeten noemen, mijnheer, zoo ik hem niet verbonden bleef ? — En hoe zoudt gij willen dat ik zijn vijand werd ; heeft men ooit braver en zwakker karakter gevonden ? Hij heeft zeker reeds meer dan duizendmael van mijn gevoelen geweest, hij heeft ook meer dan duizendmael een ander gevoelen omhelsd, zou ik nu voor een vijand van mijne grondbeginselen kunnen aanzien een jongen, die geen een grondbeginsel hebben kan ? Dit ware te streng, en ik acht mij te gelukkig zulk een brave jongeling tot vriend te hebben, dan dat ik hem zijne zwakheid niet uit ter harte zou kunnen vergeven.

Verder heb ik buiten Rens en Van Beers geene vrienden. Deze laetste zijn van mijn gevoelen hoewel zij het niet uitdrukken. Met hun ook ben ik gelukkig en bijzonder is het J. Van Beers, welke mij opbeurt en aenmoedigt. Zou ik nu niet zinneloos moeten zijn, mijnheer, zoo ik die vier vrienden verliet, om in den vlaemschen winkel aen te spannen met lieden, welke, mijns dunkens, geene liberale grondbeginselen omhelzden hebben dan voor een *pis aller*, en om de gelegenheid te kunnen hebben de lieden, van wie zij jaloersch zijn, onder den schoonen dekmantel der democratie te kunnen uitschelden. Ik ware meer dan zinneloos, ik ware ondankbaar, dus dat ik geloof mijne verbindtenissen in het vlaemsch, genoeg verregtvaardigd te hebben.

Ik hoop dat gij dus daer geene rede meer zult in vinden om mij te wantrouwen. Wat mijnen boek betreft, gij zult bemerkt hebben dat hij mij door opregte volksliefde ingegeven is. Nu kunt gij er wel gedachten in vinden, die de uwe niet zijn ; maer ik vind bij UE ook wel gedachten, waerover ik het niet eens met u ben. Doch met daerover te redeneren moeten wij dit inlichten. — Ik geloof niet dat verschil van denkwijze, in de democratie eene rede mag zijn om elkaer te verloochenen of de minste eenheid, ten voordeele van het volk, niet met genoegen te aanzien. De eerste noodzakelijkheid der democratische partij is de volksliefde te verspreiden. Daerna mag slechts de redentwist komen over de middelen, welke tot de verbetering

der lijdende klas geraedzaam zijn. Eenheid is voor als nu noodzakelijk. Verspilt men den tijd in elkaers denkwijze uit te schelden, (hier wordt eene kalme wederlegging niet bedoeld) dan maekt men het publiek wantrouwig en de partij verliest. Beter is het al wat in den volkzin gedaen wordt voor te staen. Ge zult hier misschien denken dat het eigenbelang me spreken doet. Ik hecht te weinig waerde aen mijnen arbeid, dan dat ik zulk vermoeden zou willen wederleggen.

Echter wil ik niet zeggen dat, zoo gij mij voorbij zaegt, die onverschilligheid mij geen leed zou doen, geenzins. Ik ben overtuigd dat in eene partij tot de kleinste kleinigheden moeten in aenmerking genomen worden. Hoe gering dus mijn arbeid ook zij, vermeen ik al te doen wat in mijn klein vermogen is, en als dusdanig ook eenigszins de aendacht te verdienen van hen, die zich met hart en ziel aen de arbeidende klas schijnen toegewijd te hebben.

Ik hoop mij nu eenigszins klaer uitgedrukt te hebben. Opreghed heeft altoos mijn leus geweest, en zoo gij mij nog wildet wantrouwen, zoudt ge mij voor geen kleine gek moeten houden, vermits ik u, door het schrijven van dezen brief, een wapen in de hand geef, waarmede gij mij altoos hardnekkig zoudt kunnen ter neder slaen, zoo mij den lust eens bekoop mijn kracht te keeren, en te doen gelijk vroeger een mijner verdwaelde vrienden gedaen heeft.

Ik heb de eer UE op het allervriendelijkst te groeten.

Uw dienaar

(Joz. Diricksens) Eug. Zetternam.

Ik verwacht een klein antwoord.

Mutsaerdstraet Antwerpen

écrite à la hate

Stecher vestigde zich, — we hebben op sommige bijzonderheden hieromtrent de aandacht gevestigd, — vanaf 1850 als docent te Luik. Men mag niet zeggen, dat hij van dit oogenblik af de actuele Vlaamse letteren uit het oog verloor, integendeel. Hij bleef ze op de voet volgen, recenseerde in tal van kranten en periodieken het belangrijkste, en lokte op deze manier, vanwege de Vlaamse auteurs zelf, niet zelden reacties uit die van belang kunnen worden geacht om hun werkwijze, hun bedoelingen en hun mentaliteit te belichten. Zo volgend schrijven van Domien Sleenckx (1818-1901) uit 1861, hetzelfde jaar waarin *In 't Schipperskwartier* (1861) het licht zag, dat Stecher, vóór 20 maart 1861, in *Le Journal de Liège* had besproken ⁽³¹⁾ :

(31) Cf. R.U., nr. 272, bl. 56-57.

Anvers ce 20 Mars 1861.

Monsieur,

J'ai reçu les numéros du *Journal de Liège* que vous avez eu la bonté de m'adresser, et je viens vous témoigner toute ma reconnaissance pour le charmant article que vous avez bien voulu consacrer à mon *Schipperskwartier*. Croyez bien que je n'oublierai pas les encouragemens, que vous daignez m'accorder et que je tâcherai de me rendre digne de vos éloges.

Permettez-moi cependant de répondre brièvement aux observations bienveillantes que contient votre article et dont je ne vous suis pas moins reconnaissant que de vos éloges. Vous avez complètement raison, lorsque vous m'objectez qu'en employant la forme autobiographique, je me suis privé de la ressource du dialogue. Mais qu'il me soit permis de vous faire remarquer que cette observation atteint ici plutôt l'écrivain que la forme elle-même. En effet, si je voulais la justifier, ce ne sont pas les illustres exemples qui me feraient défaut. C'est sous cette forme que Lesage écrivit le *Gilblas*, Charles Dickens l'emploie fréquemment et Lamartine en a fait parfois un usage très heureux. J'aime donc mieux croire, que si elle laisse parfois à désirer chez moi, cela tient surtout à la faiblesse de mon talent de conteur, comme vous l'auriez certainement fait observer, si vous aviez voulu vous montrer moins bienveillant à mon égard.

Vous avez encore raison, lorsque vous me reprochez la fréquence des départs et des arrivées de mes matelots, ainsi que la multiplicité des détails marins semés dans mon ouvrage. Je vous prierai cependant de remarquer, que ces départs et ces arrivées jouent un rôle très important dans la vie des gens du *Quartier des Matelots*, et qu'ils constituent réellement les événemens les plus sérieux de leur carrière de dévouement et de privations. Je voudrais que vous pussiez assister à l'un de ces événemens, persuadé comme je le suis, que vous ne tarderiez pas à partager quelque peu ma manière de voir.

Quant à mon style, je crois que vous l'avez apprécié avec trop d'indulgence. Il est très vrai, que je m'efforce à le rendre aussi flamand, aussi simple et aussi vrai que possible, mais je n'ose pas me flatter d'avoir aussi bien réussi que vous le dites. D'un autre côté, je me réjouis beaucoup de voir mon procédé si bien compris. Je fais effectivement du réalisme, mais Champfleury n'est pas mon modèle. A mon avis, nos écrivains pas plus que nos artistes n'ont besoin d'aller étudier à Paris des formes, qui depuis des siècles sont employées par d'autres nations et avec lesquelles les Français n'ont fini par se reconcilier, que pour les outrer, comme toujours.

Encore une fois, Monsieur, je vous remercie de tout mon cœur de votre appréciation flatteuse. Elle m'engage à continuer à marcher dans la voie, que je me suis choisie, tout en tenant compte de vos conseils, et en tâchant de m'y conformer.

Je saisis cette occasion pour vous féliciter de votre nomination au professorat ordinaire, nomination que j'ai appris avec bonheur.

Agréé, je vous prie, l'expression de mes sentiments très distingués.

Votre tout dévoué
Sleeckx.

Ook de dichters wist Stecher een hart onder de riem te steken. In ditzelfde jaar 1861 had hij een gunstig oordeel uitgesproken over het eerste deel van het episch verhaal in verzen, *Drie Menschen van in de Wieg tot in het Graf* (1ste dl., 1861; 2de dl., 1864; 3de dl., niet verschenen) van Julius de Geyter (1830-1905). Deze dankt hem, en wel in dezer voege, zoals men kan merken, niet zonder een zekere monkelende ironie ⁽³²⁾:

Antwerpen, den 23n april 1861.

Achtbare Heer,

Gij kent mij niet en schrijft een zoo gunstig oordeel over mijne « Drie Menschen » dat ik er U in persoon om bedanken wil. Ik zou misschien nooit Luik bezocht hebben, maar nu ik er U vinden kan, zal het niet lang aanloopen of 't Walenland zal me zien: uiterlijk tot in september.

Tot heden had ik rondgedobberd op zoek naar mijn eigen vak; velen zeggen dat ik het gevonden heb, en waar is het, dat ik het boekken met liefde geschreven heb, — maar opdat een man als Gij, Achtbare Heer, er zooveel goeds over schrijvet, moet uwe vriendschap voor de Winter en dezer genegenheid tot mij er wel voor iets tusschen zijn: uw hart zal uw hoofd verschalkt hebben.

In gedachten druk ik U met eerbied de hand en beloof U dat ik poogen zal uwe achting weerdig te blijven.

Den Heere Stecher,
Hoogleeraar te
Luik.

J. de Geyter

(32) Cf. R.U., nr. 272, bl. 55.

Ruim twintig jaar later, in 1886, zijn Stecher en De Geyter nog steeds in briefwisseling. Deze legt de laatste hand aan zijn epos, *Keizer Karel en het Rijk der Nederlanden* (1888), waarvan hij ontzaglijk veel verhoopt ⁽³³⁾:

Antwerpen, 4e Aug. 1886.

Edele Heer,

Ik ben ziek, zenuwziek, geloof ik; doch eer ik te bed ga, moet ik U toch schrijven.

Vooreerst om U te bedanken. Hoe dikwijls hadde ik dat reeds niet moeten doen! Sinds ruim 25 jaren hebt Gij grootmoedig getoond, dat Gij veel belang in mij stelt, en ik — och, edele Heer, gelief mij te vergeven dat ik zweeg.

Ja, vergeef het mij: 1° ik deed dat niet met overleg, 't was natuur: uit de verte begin ik mijzelf te kennen; 2° 't was aldus ook best; al ben ik nu in de 50, toch zijn mijn proefjaren nog maar eventjes uit, — als ze wel reeds voorbij zijn; en eindelijk, thans, na nog een paar zomers, hoop ik U het bewijs te zullen leveren dat het zoo best was, inderdaad.

Ik heb wel veel gezwoegd, maar 't was maar tirailleeren, onder den invloed, gewoonlijk, van daarbuiten.

Nu is de mensch van daarbinnen aan 't werken gegaan.

Gij zult over dien tevreden zijn, ik durf het verzekeren. *Alles* zeg ik, *alles* wat in mijn werk — een groot kunstwerk — thuis hoort; en... moest die meening ongegrond blijken, als 't werk zal af zijn, — o als, edele Heer, dan zal de opstand, tusschen schrijftafel en kachel in de Venusstraat, n° 11, te Antwerpen, zoo kort zijn!

Heb dank, hartelijk dank, over al 't goede dat Gij denkt en zegt van mij.

Maar, gelief nu te wachten totdat *Keizer-Karel* uit zal zijn.

Dan eerst, zult Ge den rijmelaar kennen.

En komt het boek niet uit, dan zal 't zwijgen nog rechtmatiger zijn geweest.

Laat mij nu beginnen: « A voir le nombre et la variété des œuvres présentées au concours De Keyn... »

Ik heb tot dien prijsskamp *niets* ingezonden, weet zelfs niet wát de concours De Keyn is, en — — — zou zoo gáerne hebben dat men me zoo, bij het haar — — — — bij dingen niet sleurde, waartoe mijn hart zich niet getrokken voelt.

(33) Cf. R.U., nr. 272, bl. 17-18.

Tot den 5jarigen prijs heb ik nog nooit meegedaen ; en elken keer komt de jury vertellen dat wat ik wrocht, niet goed genoeg was voor dien prijs...

'k Heb weer altijd gezwegen, edele Heer ; maar het deed mij telkens zoo zeer !

'k Heb dus le rapport De Keyn niet gelezen, heb koorts, ga te bed en ben den Heere Stecher innig, innig dankbaar voor 't goede dat hij zoo menigmaal reeds van mij zegde.

Zijn hoogachtend
Julius de Geyter

Op 8 mei 1888 blijkt *Keizer Karel* eindelijk het licht te hebben gezien ; Stecher heeft het werk in de *Revue de Belgique* gerecenseerd⁽³⁴⁾ ; de dichter verzoekt hem om « afdruk » van zijn artikel, en zendt hem een gepolykopiëerd briefje van Heinrich Flemmich, die zich waarlijk enthousiast toont. Deze schijnt hem te waarschuwen voor « afvalligheid » van Pol de Mont⁽³⁵⁾ :

Weledele Heer,

Mag ik U ook dit vertrouwelijk mededeelen ?

En mag ik U zoohaast mogelijk, voor *Précurseur* of *Opinion*, eenen afdruk verzoeken van uw art. in de *Revue de Belgique* ?

Met innige dankbaarheid,
uw hoogachtend
Julius de Geyter

Antwerpen,
8 Mei 1888.

Freiburg B. 6 Mei 1888
Goethe Strasse, 22.

Mijn goede Vriend !

Noch ben ik met *Keizer-Karel* niet ten einde. Het epos wordt al schooner en schooner, en sta ik verbaasd over de dichterlijke

(34) Cf. *Revue de Belgique*, XX, 1888, 59, blz. 92 en vlg., o.d.t. *Un poème flamand sur Charles Quint*.

(35) Cf. R.U., nr. 272, bl. 19-20. — Heinrich L. Flemmich schreef *Klänge der Kintheit und Jugend*, Schaffhausen, 1884. Hij maakte vertalingen van Vlaamse schrijvers, o.m. : Julius de Geyter, *Antwerpens Toren*, *Der Antwerpener Thurm*, Gedicht aus dem Vlämischen in deutscher Übersetzung, Antwerpen, 1882 ; Idem, *De Rhijn*, *Der Rhein*, Deutsche Übertragung, Antwerpen, 1889 ; Jan van Beers, *De Oorlog*, *Gedicht*, *Der Krieg*, Deutsche Übertragung, Antwerpen, (1880).

kracht die van U uitgaat. — Werkelijk valt men van de eene bewondering in de andere. *Alles is groot, vol leven en kleur*. De middeleeuwsche vers is prachtig behandeld ; veel herinnert aan « Faust ». Welk een studie moet voorafgegaan zijn om zich aan de bewerking van zulk een thema te wagen !

Het is wel het merkwaardigste wat de hedendaagsche letterkunde voortgebracht heeft. Ik zeg dit vol overtuiging. Eere aan Vlaanderen dat ons zulke poëten schenkt. — Dat maakt onze zaak sterk, en van verdere verfransching is niets te vreezen.

Gij zult niet afvallig over de Mont oordeelen. Hij heeft puike dingen geschreven. Zijne *Lentesotternijen*, — *Kinderen der Menschen* en *Krelis* verwierven in Duitschland het grootste lof. Dees maar, omdat ik in mijn « Vorwort » hem noch al wat deftig gevierd heb. Eenige zijner makkers zullen dat niet verdragen. Ik weet het wel.

Ik las gisteren uit *Keizer-Karel* aan mijne vrouw voor. Zij luisterde met geestdrift. Wat zal er nu noch komen ? Ik ben page 86.

Leeft wel. Ontvangt een warm handdruk van hem die zich altijd met fierheid noemt

Uwe Vriend
Heinrich Flemmich.

Duizend groeten aan Mevrouw en Julia.

Het moest van mijn ziel !

Eveneens met Frans de Cort (1834-1878) was Stecher in betrekking. In 1862 had De Cort vertalingen van Robert Burns uitgegeven, nl. *De schoonste Liederen van Robert Burns* (1862) ; hierover had Stecher, vóór 30 december 1862, in *La Meuse* een « vleierend artikel » geschreven. De dichter dankt hem hiervoor, maakt hem zijn plan bekend een verzameling vertalingen van buitenlandse volksliederen uit te geven, en vraagt Stecher naar titels van Waalse volksdeuntjes. Hij rekent erop, vooral daar hij Stecher « als de overtuigdste kampioen voor de Unie der Walen en Vlamingen » beschouwt⁽³⁶⁾ :

(36) Cf. R.U., nr. 272, bl. 2-3.

Elsene, 30. December 62.

Den WelEdelen Heere
 Hoogleeraar J. Stecher,
 Luik.

WelEdele, zeer geachte Heer !

Ik heb het nummer der « Meuse » wel ontvangen en met het grootste genoegen het vleiende artikel gelezen, dat Gij daarin over mijne vertalingen uit Robert Burns' lyrische werken hebt geschreven. Voor al het vereerende uwer beoordeeling zeg ik U innigst dank. Onder de blijken van voldoening en goedkeuring van mijnen arbeid, welke ik de eer had, van voorname Belgische en Hollandsche letterkundigen te ontvangen, is datgene, welk Gij mij, door gezegd artikel, wel hebt willen geven, voorzeker een der allerduurbaarste. Wees dan ook ten volle overtuigd van mijne diepe erkenning.

Ik ben van plan een boek samentestellen, gelijk er vele in Duitschland bestaan, namelijk eene verzameling der bijzonderste volksliederen des buitenlands. Mijn werk over Burns kan als eene eerste aflevering daarvan beschouwd worden. Ik wil daarbij aan den wenk gehoorzamen, dien Gij mij in uwe critiek over mijne eigene liederen destijds hebt gegeven : ik zal de beste Waalsche volksdeuntjes in het Vlaamsch trachten over te brengen, maar daar ik in de Waalsche literatuur niet zeer goed te huis ben, weet ik niet uit welke schrijvers ik het eene en andere te kiezen heb. Misschien zult Gij mij daarin wel willen behulpzaam zijn : als de overtuigdsten kampioen voor de Unie der Walen en Vlamingen, moet mijn plan uwe sympathie genieten. Het zal voldoende zijn, mij de namen der liederdichters en de titels hunner werken op te geven. Ik neem de vrijheid U hierbij te herinneren, dat ik zooveel exemplaren van mijne Burns'sche vertalingen te uwer beschikking houde, als Gij Waalsche schrijvers kent, die het Vlaamsch machtig zijn.

Ik durf hopen, dat Gij mij mijne vrijpostigheid niet zult ten kwade duiden, en heb met den diepsten eerbied het genoegen te zijn

WelEdele, zeer geachte Heer,

UEd. dw. verkleefde dienaar
 Frans de Cort.

Ik wees er reeds op, dat Stecher, vooral te Luik, heel wat presteerde op het gebied van volksopvoeding, volkshogeschooluitbreiding en maatschappijleven ; hoofdzakelijk gebeurde dit

in de schoot van de, in 1866, gestichte *Société Franklin* (37). Men ging dan ook zeer dikwijls bij hem te rade om praktische wenken, dit met het oog op nieuw op te richten genootschappen, of het doen herleven van reeds bestaande kringen. Zo o.m. zijn oud-leerling te Luik, Max Rooses (38), die hem in onderstaand schrijven om dergelijke wenken verzoekt (39) :

Gent, 3 Maart 1868.

Den heere Stecher, professor bij de Hoogeschool te Luik.

Hooggeachte heer Professor,

Het « Willemsfonds » waarvan Gij deel maakt en dat onlangs eene afzonderlijke Gentsche afdeling ingericht heeft om zijn werk krachtadiger in de stad zelve door te drijven, heeft de eer zich tot U te wenden om eenige inlichtingen, zooals reglementen, verslagen enz. te verkrijgen van wat er te Luik gedaan wordt voor het geven van volksvoordrachten en openbare leergangen.

Onze Maatschappij voornemens zijnde hier ter stede zoo spoedig mogelijk een werk in te richten dat te Luik zoo bloeiend is en dat geroepen is om zooveel goeds te stichten, zou vooraleer de zaak op het getouw te zetten haar nut willen trekken uit de ondervinding, elders opgedaan en de voorbeelden elders gegeven.

Onder dit oogpunt denken wij dat gene stad in de laatste tijden zooveel goeds gesticht heeft als Luik en daar wij denken dat Gij aldaar niet onwerkzaam gebleven zijt bij het inrichten der volksvoordrachten en Gij ook wel genegen moet zijn om in uwe geboortestad te zien verwezenlijken wat Gij elders aanmoedigt, hebben wij gedacht ons tot U te mogen wenden met het vertrouwen dat onze vraag niet onbeantwoord zal blijven.

Wij hopen daarbij dat wanneer het werk aan gang zijn zal wij ons wel eens tot U zullen mogen wenden met het verzoek eene volksvoordracht in ons midden te komen houden.

Dit zou eene aanmoediging voor ons zijn waarop wij hoogen prijs stellen en een goed voorbeeld dat ook door anderen zou gevolgd worden.

(37) Cf. infra, blz. 66 en vlg.

(38) Max Rooses (1839-1914) was te Luik afgestudeerd op 19-8-1863.

(39) Cf. R.U., nr. 272, bl. 53-54.

Aanvaard, Geachte heer professor, de verzekering mijner bijzondere hoogachting.

Uw gewezen leerling,
Max. Rooses.
Secretaris der Gentsche afdeeling
van het Willemsfonds,
Lange Steenstraat, 1 Gent.

Volgt het kladantwoord van Stecher, waarin hij het precies heeft over wat er o.m. gebeurde in bedoelde *Société Franklin*, en hoe het gebeurde :

Luik, 10 Maart 1868.

Geachte Heer Secretaris,

Zeer vleijend was het verzoek mij door het Willemsfonds toegestuurd ; maar het is mij volstrekt onmogelijk dit jaar nog aan voordrachten te denken. Wat nu onze luiksche reglementen betreft, die bestaan noch voor de « Entretiens & Lectures Populaires » van het stadhuis, noch voor de zondaagsche conferencien en de avondlessen der *Société Franklin*.

In het *Journal-Franklin*, die Gij op 't *metershuis* ⁽⁴⁰⁾ kunt vinden en in het officieel verslag dat ik u heden nog opzenden wil, zult gij zien welke voorwerpen men in en voor het volk verkiest. Dat verandert volgens de steden en « als 't past bi appetite » zoo als de Fonteinisten zeggen. De aangenaamste sprekers zijn die, welke de eenvoudigste volkstaal (zelfs in 't half waalsch), platte taal
{ kunnen gebruiken zonder nothans grof noch plat te zijn.
{ spreken (zonder plat te zijn). Men tracht zoo veel mogelijk van boeken te spreken welke men in de volksbibliotheek verkrijgen kan.

De avondlessen verdeelen zich in reeksen van tien of twaalf wekelijksche voordrachten. De ingang is volkomen vrij. Op de voorste banken ziet men gewoonlijk het bestendig, standvastig en oplettend publiek. De anderen zijn la *partie flottante* : de gaand' en de komende man. Deze laatsten vertrekken somtijds eer de les gedaan is ; doch zelden is er eenige (*daaronder* : zigtbare) stoornis. Voor het overige zal de tijd de beste leer-

(40) Op dit oogenblik te Gent het *Lakenmetershuis*. — Het werd, in 1810, als bisschoppelijke zondagsschool geopend. Sedert 1868 is er de voornaamste volksboekery van het Willemsfonds gevestigd. — Cf. F. de Potter, *Gent van den oudsten tijd tot heden*, VI, Gent, blz. 411 en vlg.

meester zijn. Ik wensch en hoop de schoonste uitkomst voor deze nieuwe poogingen van het Willemsfonds.

Onder de overige brieven ⁽⁴¹⁾, die nog altijd betrekking hebben op het houden van spreekbeurten, het lid worden van een of andere vereniging of maatschappij, het ter beschikking stellen van uitgaven door het Willemsfonds voor de Luikse stedelijke volksbibliotheeken, en meer dergelijke onderwerpen van eerder praktische aard, bevindt er zich nochtans een die ik, vooraleer hiermee te besluiten, wens over te nemen. Het betreft een nieuw op te richten tijdschrift, nl. *Zuid-Nederland*, waarvoor Stecher door J.F.J. Heremans, de « bestuurder », wordt aangezocht om hiertoe zijn medewerking te verlenen ⁽⁴²⁾ :

Gent, den 27 December, 1873.

Waarde Vriend,

Eenige letterkundigen, onder welke de heeren M. Rooses, J. De Vigne, J. Morel, P. Fredericq, A. Bergmann, Rolin-Jacquemijns, De Geyter, Slecckx, hebben besloten onder den naam *Zuid-Nederland* een tijdschrift uit te geven, dat over letterkunde, geschiedenis, wetenschap, kunst en staatkunde (in eenen liberalen geest) zal handelen.

De Redactie verzoekt U haar met uwe medewerking te willen vereeren. Mocht door U aan dit verzoek worden gehoor gegeven, zoo ware het haar aangenaam zoo haast mogelijk de titels der bijdragen te kennen, die Gij voor het nieuwe tijdschrift zoudt willen afstaan. Eerstdaags zal een prospectus ver-

(41) Cf. R.U. nr. 272, bl. 16, brief van L. Gerrits aan J. Stecher, ged. Antwerpen, 2-10-1854 ; bl. 25, brief van J.F.J. Heremans aan J. Stecher, ged. Gent, 27-12-1873, met kladantwoord, ged. Luik, 10-1-1874 ; bl. 58, brief van F.A. Snellaert aan J. Stecher, ged. Gent, 18-12-1861 ; bl. 59, brief van A. Snieders aan J. Stecher, ged. Antwerpen, 17 J. ? ; bl. 60, brief van dezelfde aan Stecher, ongedateerd ; bl. 71, brief van Pr. van Duyse aan J. Stecher, ged. Gent, 4-8-1853 ; bl. 72-73, brief van H.J.M.L. Duvelaer van de Spiegel, secretaris van het letterkundig genootschap *Vlaamsche Hendragt*, 84, M(onta)gne Ste Walburge, Luik aan J. Stecher, ged. 19-10-1872, met kladantwoord, ged. 22-10-1872 ; bl. 74, brief van P. Della Faille de Lovergem en het bestuur van de *Maatschappij ter bevordering der Nederduitsche Taal en Letterkunde* aan J. Stecher, ged. 12-3-1854, om hem uit te nodigen op het feestmaal Hendrik Conscience op 26-3-1854 ; bl. 75, brief van de secretaris van het *Verbond van Kunsten, Letteren en Wetenschappen*, Antwerpen, aan J. Stecher, ongedateerd ; bl. 76, brief van het *Vlaamsch Midden-Comiteit*, nr. 1286, aan J. Stecher, ged. Brussel, 12-9-1854.

(42) Van Heremans als « bestuurder » van een tijdschrift, getiteld *Zuid-Nederland*, alsook van dit tijdschrift zelf, heb ik geen enkele aanduiding ontdekt. De heer Dr. F. Vandenhole, bibliothecaris aan de Centrale Bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent, aan wie ik voor deze en andere inlichtingen mijn dank betuig, deelde me mee dat de naam van dit tijdschrift niet eens voorkomt in een door Heremans eigenhandig geschreven lijst van publikaties en van tijdschriften, waaraan hij heeft meegewerkt (cf. C.B. Un. Gent, G b 28. 29).

schijnen, en zeer gaarne zouden wij daarin aankondigen, welke opstellen van uwe hand in onzen eersten jaargang mogen worden verwacht.

In den beginne zou aan de medewerkers slechts een honorarium van éénen frank de bladzijde kunnen worden verleend.

Aanvaard, Waarde Vriend, de verzekering mijner hartelijkste verkleefdheid.

Uw
J.F.J. Heremans
bestuurder van het Tijdschrift
Zuid-Nederland.

Volgt het kladantwoord van Stecher :
Répondu le 10.

Luik, 10e Januari 1874.

Beste vriend, en waarde bestuurder van
het maandschrift *Zuid-Nederland*,

Vruchteloos heb ik gezocht ; tot hier toe, nog niets gevonden. Ik ben hier gansch een jaar overrompeld met mijn akademische collegia en andere schoolbezigheden. Bijzonderlijk in onze *Ecole normale des humanités* moet ik de afmattende rol van *maitre de haute rhétorique* spelen. Occidit miseros crámbe repetita magistros (*). Er blijft mij dus niets anders over voor het oogenblik dan u allen te bedanken voor de eer welke Gij voor mij wel hebt willen hopen.

Aanvaard, vriend Heremans, de nieuwe verzekering mijner hartelijke verkleefdheid.

Wij hadden het reeds enkele keren over de *Société Franklin*, het bekend genootschap te Luik voor volksonderwijs en volksofvoeding, en waaraan Stecher altijd zijn beste krachten wijdde.

De maatschappij werd, mede door toedoen van Stecher zelf, in december 1865 opgericht. De bedoeling was, door middel van onderwijs en opvoeding, bij te dragen tot de ontvoogding van de werkende stand ; onder het volk werkzaamheid, spaarzaamheid en orde te propageren ; daarbij aan te tonen dat de vooruitgang in de verbetering van de levensstandaard bestaat, en niet in het doen verdwijnen van wat er is. Buiten alle godsdienstige of politieke opvattingen, diende om dit doel te verwezenlijken naar de methoden en instellingen te worden uitgekeken welke

(*) Omdat het opgewarmde kool is, doodt dit de ongelukkige leermeesters. — Een gezegde van Juvenalis.

het best geschikt leken te zijn om werkelijk iets praktisch tot stand te brengen. Alle standen van de maatschappij, de handel, de industrie, de literaire, artistieke en wetenschappelijke kringen, de universiteit, het gerecht zouden hiertoe hun steentje moeten bijbrengen.

De eerste vergadering van het genootschap had plaats op 15 januari 1866 ; doorgaans werd vergaderd in de *Société de gymnastique*, rue Thier-de-la-Fontaine alhier. De programma's van de vergaderingen werden eerst afgedrukt in een plaatselijke krant, *Le Travailleur*, later in het weekblad *Journal Franklin* (1867-1897), *Organe des intérêts populaires* ; vanaf 1867 kwam hier nog een *Almanach Franklin* bij (1867-1898). Het is nochtans vooral in het *Journal Franklin*, waarvan het eerste nummer op 6 januari 1867 verscheen, dat de programma's, samenvattingen, briefwisselingen, feuilletons, hygiënische wenken, o.m. tegen het alcoholisme, m.a.w. al wat kon bijdragen tot de ontvoogding van de werkman, de toenadering van de sociale klassen onderling in een geest van gezonde vooruitgang, zelfs de versmelting, althans overeenstemming van en tussen de belangen van kapitaal en arbeid, kon worden aangetroffen. Met het oog op dit alles werden, vanaf 1867, kosteloze openbare leergangen voor het volk ingericht (*cours publiques*), daarbij op iedere zondag vergaderingen voor het volk (*séances populaires du dimanche*), waarop een begin werd gemaakt met het volksonderwijs. Dit was wel het belangrijkste ; nochtans werd, — dit vanaf 1874, — eveneens gedacht aan : een volksbibliotheek ; boekentombola's met, in 1877-1878, een verkoop van 16.938 biljetten en de uitreiking van 706 boekdelen, waaronder de werken van Conscience ; poëziewedstrijden voor de gewone man, een dienst voor kunstreproducties, o.m. gravures van Em. Tasset (1838-1869) ; weldadigheidsdiensten met het doel hulp en bijstand te verlenen aan de slachtoffers van de Frans-Duitse oorlog van 1870, in geval van cholera-epidemie, enz. ; ten slotte reizen, uitstapjes, kinderfeesten, e.d.

Het is in deze *Société Franklin*, waaraan Stecher het beste van zijn overblijvende tijd besteedde, dat hij, samen met collega's van de universiteit, onder wie vooral F. van Veerdeghem⁽⁴³⁾, een vooraanstaande rol speelde. Van stonde af deed hij er zijn ideeën ingang vinden ; zo las hij er, in 1866, voor uit *Le conscrit de 1813* van E. en A. Erckmann-Chatrian, dit na het werk ontleed te hebben ; in 1866-1867 had hij het over de verhoudingen tussen Vlamingen en Walen, een van zijn geliefkoosde thema's ; in 1867-1868 zou hij handelen over *Le petit bossu ou le voyage de mon oncle* (7de dr., 1864) van F. Rouveroy

(43) F. van Veerdeghem gaf er een reeks openbare leergangen in de vergelijkende literatuur, nl. in 1876-1877. — Cf. infra, blz. 72 en vlg.

(1771-1850). Maar vooral dan toch, vanaf 1869-1870, over het plan nu voortaan ook in de franstalige *Société Franklin*, ten slotte een Luikse onderneming, een kring voor Vlaamse voordrachten (*cercle de conférences flamandes*), en een reeks Vlaamse voordrachten (*conférences flamandes*), in het leven te roepen ⁽⁴⁴⁾.

In dit verband blijkt Stechers openingsrede, op 28 februari 1869 in het Nederlands uitgesproken, wel van belang geweest te zijn. Zijn bewaard gebleven tekst getuigt hiervan ⁽⁴⁵⁾.

Na zijn toehoorders welkom te hebben geheten, nl. de Luikse « vrienden en beoefenaars der Vlaamsche taal », zet hij onmid-

(44) Het plan werd aangekondigd in het *Journal Franklin*, Organe des intérêts populaires, III, 8, op 21-2-1869. Men leest er, in de rubriek *Faits divers*: Désirant faire profiter de ses travaux la nombreuse population flamande établie à Liège, la Société Franklin vient de décider l'organisation de conférences flamandes. Ces conférences se feront le dimanche après-midi dans la salle de la rue Souverain-Pont. Bientôt nous pourrons annoncer le jour de l'inauguration. — Het gold hier 46, rue Souverain-Pont, waar ook Van Veerdeghem zijn vergelijkende literatuur gaf.

Onder de titel *Conférences flamandes*, ibidem, III, 9, op 28-2-1869 leest men verder: Constitution du Cercle des conférences flamandes. Séances régulières à partir du 28 février, dimanche 3 h. après-midi, rue Souverain-Pont (maison Stahl). L'organisation de ces conférences comble une lacune regrettable dans l'enseignement populaire de la ville. — Er wordt onderstreept dat de stad Luik, op dat ogenblik, 30.000 Vlamingen telt, die tot de werkende stand behoren. De heer J. Stecher, hoogleraar aan de universiteit, zal de openingsrede houden; de heer Charles Dumonceau, advocaat, zal de reeks openen met een uiteenzetting over de geschiedenis van de arbeid. Er zal verder beroep worden gedaan op Vlaamse sprekers, o.m. industriehoofden die de arbeiders zullen komen inlichten. Dit alles zal een eer voor de stad zijn, daar op deze manier vriendschapsbanden tussen de Vlaamse medeburgers zullen ontstaan.

(45) Deze rede blijkt Stecher, als naar gewoonte, opnieuw zorgvuldig voorbereid te hebben. Onder de datum Zondag, 28 februari (Oculi) 1869, en de titel: Inleidende voorloopige aanspraak, vindt men hiervan, al zijn dit ook losse krabbels, de sporen in R.U., nr. 266, bl. 8. Ik schrijf ze hier over:

Noch Duitsch noch Fransch, wij blijven Belg.
— En 1842 à l'école du Génie Civil j'ai étudié l'histoire de Liège —
Antoine Clesse Belge = nom de famille —
Les 2 langues comme 2 ancres, 2 ailes —
Salut, plekje gronds, tant convoité, jamais obtenue, car tu es la clé des guerres — de l'harmonie de l'avenir —
Welmeenende aanhoorders, wij hebben ons geoorloofd u bijeen te roepen
Ik kom als oor- en oog-getuig, niet als voorzitter —
Belgien is eene vrouw twee maal getrouwd —
Conscience (De burgemeester van Luik) —
De twee talen = twee vlerken, Noord en Zuid! — —
Noch staatkundig noch godsdienstig twist.
Het Luiksch genootschap *Franklin* heeft mij verzocht eenige woorden welkom of uitleggingen — strekking en regtzinnig doelwit —
Zij heeft gedacht dat ik nog Vlaamsch kon: ja zeker, want het luiksch gebied is 3/4 vlaamsch
De twee talen. Zie daar de broederhand —
32 bons mesti in Luik; 52 Gent. —
Tongeren en Maestricht beginnen Luik —
De vlaamsche hanse van Londen telde Hoeij (contracts avec les flam.)
Koopmansgilden — frairies (broederschap.)
Luiksche en vlaamsche steden zijn oorlogszuchtig —
Tongeren verdedigt zich tegen Brabant.
De welvaart lokt ons, zonder dwang,
De feestklok vol te schenken
Wij zingen geen geveinsden zang
Loots.

dellijk het doel uiteen van de inrichting van deze Vlaamse lezingen. En wel in dezer voege, op een eenvoudige, toegankelijke, volkse toon:

Mijne heeren,

Het Franklin's Genootschap zegt hartelijk *welkom!* aan de vrienden en beoefenaars der Vlaamsche taal, alhier vergaderd. Onze volkslievende kring acht zich gelukkig nogmaals te mogen bewijzen dat hij, in zake van volksbeschaving, geene uitzonderingen, geene verstootelingen kent. Voor Waal en Vlaming is hij bereid de bronnen der geleerdheid te openen, voor zoo veel het hem zelve mogelijk is... Nuttige voordrachten, historische tafereelen, zedeschetsen, reisbeschrijvingen, aangename uitleggingen en voorlezingen, zoo als uit Cats, Hoofft, Vondel, Bilderdijk, Tollens, Conscience, zullen wij dus alle Zondagen 3 uren 's namiddags in deze zaal kunnen geven —

Welligt zal men zich over deze bereidwilligheid verwonderen; elders dan in Luik zal men vragen hoe de Waalsche hoofdstad Vlaamsche lessen aan Vlaamsche medeburgers kan mededeelen. Buiten België, voorzeker, indien er bij geval sprake van is, zal men het niet willen gelooven. Inderdaad, onze geburen, voornamelijk uit het Zuiden, verbeelden zich ons vrij landeken als verscheurd door twee onverbiddelijke, onverzoonbare geslachten. En, tot overmaat van grove onwetendheid, die overhaastige vreemdelingen zijn overtuigd dat wij, Walen en Vlamingen, aldus vijandig tegenover malkander staan, omdat, zeggen zij, dit bijeenkomen maar van gisteren dagteekent! Welnu, zoodra men onze nationale geschiedenis eenigzins doorbladert, rijst voor de oogen een gansch ander schouwspel.

Het is niet sedert gisteren, — gaat Stecher voort, — maar sedert meer dan achttien eeuwen, dat Vlamingen en Walen onder elkaar wonen; het gevolg hiervan is geweest, dat « ons vaderland », sedert onheuglijke tijden, door beide volksdelen « tegen alle vreemde dwingelandij » onophoudelijk is verdedigd geworden. Hij ziet de verklaring hiervan in hun wederzijdse verbroedering, zonder daarbij « inlandsch verraad » te hebben moeten vrezen. « *Noch Duitsch, noch Fransch* », — dit blijkt steeds de leuze te zijn geweest voor de strijd om een gemeenschappelijk onafhankelijkheids- en neutraliteitsgevoel, en dat niet anders dan als Belgisch is te karakteriseren. « Door een wonderbaar voorgevoelen hebben wij onze nationale zending van 't eersten af gegist »; om dit historisch aan te tonen, wijst de redenaar

De rede zelf vindt men, in kladtekst, in R.U., nr. 266, bl. 10-13, onder de titel *Franklin's Genootschap*. (Luik, 28 februari 1869). *Openingsrede*. — Volgt de tekst, waarvoor op Taine, ook op A. Esquiros, *La Néerlande et la vie hollandaise*, Paris, Lévy, 1859, wordt gesteund.

op enkele typische voorbeelden uit de strijd van Vlaanderen, Brabant en het prinsbisdom Luik tegen Frankrijk of Duitsland, waarbij de « echte belgische zin », in een geest van hulpvaardige verbroedering en onderlinge militaire steun, tot uiting kwam.

« Maar het is vooral in Luik, Mijne Heeren, dat wij schitterende bewijzen vinden voor dien geest van belgische verbroedering. » Waarna, na deze oproep met het oog op bezinning over eigen plaatselijke, prinsbisschoppelijke toestanden, enkele namen en gebeurtenissen uit het prinsbisschoppelijk, d.i. Luiks, nationaal verleden, waaraan zowel vlaamstalig Limburg als fransstalig Luik meewerkten, door de spreker worden opgeroepen. In de bijzonderheden haalt hij, steeds in prinsbisschoppelijk verband, de rol aan van de Limburgse vrije steden te midden van de drieëntwintig Luikse zgn. *goede gemeenten*, zonder dat er tusschen beide taalgebieden ooit verraad of oorlog ontstond, zelfs indien de Luikse prinsbisschop met de kerkelijke ban dreigde. Hij wijst op de eenvormigheid van de ambachtsgilden, de nijverheidswetten en de handelsvoorwaarden in alle Luikse republieken ; op de daadwerkelijke steun, die in 1381 Luik van Tongeren mocht ontvangen, in een ander verband de Gentse hoofdman, Frans Ackerman, de boezemvriend van Jacob van Artevelde, vanwege de Luikse magistraat, dit eveneens « om het *oude goede regt* der belgische gemeenten niet te laten ondergaan ». Froisart, feitelijk geen vriend van de vrije gemeenten, getuigde hiervan ; later Conscience in het begin van zijn historische roman, *De Burgemeester van Luik*.

Om te besluiten doet Stecher beroep op al wat er te winnen valt bij nauwere betrekkingen, wederzijdse kennis onder Vlamingen en Walen van eigen taal, eigen gedachten en eigen zeden. Een « gezond oordeel », een « regtzinnig hart » zouden hiertoe dienen aan te sporen ; zonder grote moeite zouden ze aldus « den sleutel der twee Westersche beschavingen » in handen kunnen krijgen : « Noord en Zuid hebben, om zoo te zeggen, hun middelpunt in ons Nederlandsch ». Dit is echter niet al : « En op die redelijke, natuurlijke wijze, zouden de Belgische burgers, meester onzer twee landtalen, ook meester of ten minste invloedhebbende deelgenoten des hedendaagschen vooruitgangs worden ! Aldus zouden wij nieuwe verdiensten, nieuwe regten verkrijgen voor de Europeesche bescherming ! God geve dan dat wij onzen nationalen toestand tot ons nut, tot onze volkseer mogen waarnemen ! ». Men zou zich in de geest wanen van een 20ste-eeuws Europees integratie-programma, doch gezien van ruim nationaal, d.i. Belgisch oogpunt uit. Indien A. Vermeylen in deze tijd en geest gesproken had, zou hij allicht gezegd hebben : « Om iets te zijn moeten wij Belgen zijn. — Wij moeten Belgen zijn, om Europeërs te worden ». Het Vlaming in plaats van

Belg zijn, zou later inderdaad een programmapunt van een heel andere, meer geïndividualiseerde geestespolitiek worden, die zich ten slotte zou kanten tegen de gevaren van de Belgische integratie, als gevolg hiervan verbastering van alle eigenaard.

Aldus de werkzaamheid van Stecher in de schoot van de *Société Franklin* ⁽⁴⁶⁾, die helemaal in de lijn lag van wat hij presteerde op de universiteit. Trouwens, op de universiteit zelf wist men hem hiervoor dank. « Il (Stecher) ne bornait pas son activité, — leest men in de rectorale rede van F. Thiry, gehouden op 19 oktober 1909, na het overlijden van Stecher op 3 september 1909, — à son travail universitaire ; il donnait, dans les principales villes du pays, de nombreuses conférences, remarquables non seulement par les sujets qu'il traitait et la beauté du langage, mais aussi par l'idée, qui en était à la base, de répandre dans la masse du peuple le goût de l'instruction ». Het is als een hulde te beschouwen, vanwege de universiteit, aan deze buitengewone collega, « cet homme supérieur », die tussen de Alma Mater en de man uit het volk niet de minste afstand wenste te zien ontstaan.

Zoals reeds aangestipt, Stecher zou zijn leergang in de geschiedenis van de Nederlandse literatuur op 14 oktober 1879, op eigen verzoek, aan zijn oud-leerling en oud-stadsgenoot PAUL FREDERICQ overgedragen ; op 25 oktober 1891, dus ruim tien jaar later, werd hij pas tot emeritus uitgeroepen, om dan, tot op hoge leeftijd, een gelukkig levenseinde te kennen. « Il est mort heureux, plein d'activité, compulsant ses livres, cultivant ses fleurs, ne se doutant point que le moment fatal était arrivé », meende rector F. Thiry, aan het slot van zijn lijkrede ⁽⁴⁷⁾.

(46) In het *Journal Franklin*, Organe des intérêts populaires, III, 10, vindt men, op 7-3-1869, onder de rubriek *Comptes rendus, Conférences flamandes*, een en ander over het succes van deze Vlaamse lezingen. Men heeft het er over een « public nombreux », een « entraî sympathique », een « accueil enthousiaste aux orateurs » ; van Stecher wordt vooral zijn directheid, oorspronkelijkheid en vaderlandsliefde onderstreept ; van Dumonceau, « un de nos meilleurs conférenciers flamands », zijn vuur, zijn geestigheid. Er komen thans, om de acht dagen, Vlaamse lezingen aan de beurt ; worden voor de maand maart en volgende maanden aangekondigd : een voordracht van L. Roersch over *Jacob Cats*, van P.F. (= Paul Fredericq) over *De Burgemeester van Luik* van Conscience, van G. Meses over *de Belgische Grondwet* ; met daarbij muzikale intermezzo's. Stecher zelf had, in 1869-1870, een hele winter door over literatuur gehandeld.

(47) Cf. de *Discours rectoraux*, 1909-1910, blz. 19 en vlg. — Dat hij, op de universiteit, algemeen gewaardeerd en hogelijk geacht werd, bewijst volgende passus uit dezelfde necrologie van rector F. Thiry : « Stecher était resté jeune malgré son grand âge. Tel nous l'avions connu quand nous suivions ses cours, tel nous le retrouvions à la fin de sa vie. L'amour de la science, la puissance du travail, la limpidité du jugement existaient en lui à un degré merveilleux. Il était enthousiaste des grands littérateurs dont il faisait comprendre les chefs-d'œuvre à ses élèves. C'était un plaisir délicieux de l'entendre chez lui exposer, avec sa clarté parfaite, sa conviction profonde et l'esprit de critique charmante qui l'animait, les idées qu'il se faisait non seulement des diverses littératures, mais encore des questions de philosophie

Paul Fredericq doceerde de geschiedenis van de Nederlandse literatuur van 14 oktober 1879 tot 13 oktober 1883⁽⁴⁸⁾; hij werd opgevolgd door RAYMOND DE BLOCK, geboren te Damme bij Brugge op 24 april 1848, en te Luik als eerste leerling ingeschreven op de Hogere Normaalschool; door de faculteit werd hem, op 25 november 1876, de zeldzame titel verleend van bijzondere doctor in de filologische wetenschappen (*docteur spécial en sciences philologiques*). Van huize uit latinist en hellenist, werd hij, van 15 december 1883 tot 10 augustus 1890, aan de Hogere Normaalschool verbonden; op 18 februari 1886 kwam hij, als classicus, eveneens in de faculteit. Het is op 13 december 1883 dat hij, in hetzelfde college, Fredericq zou opvolgen voor de geschiedenis van de Nederlandse literatuur, zulks tot aan zijn overlijden, op 9 januari 1900. Men kan moeilijk zeggen, dat hij van dit vak zijn hoofdbekommernis had gemaakt⁽⁴⁹⁾.

Zijn onmiddellijke opvolger voor de leergang was FRANS JOZEF VAN VEERDEGHEM, geboren te Ledeberg bij Gent op 10 februari 1849, en overleden te Luik op 19 september 1932.

Reeds op 27 september 1875 was Van Veerdegheem verbonden geweest, — dit als opvolger van Roersch, — aan de Luikse Hogere Normaalschool; hij zou er Nederlands en Engels onderwijzen. Enkele tijd nadien, in november 1888, wordt hem de toelating verleend aan de universiteit met een vrije cursus in het Nederlands (*cours libre de flamand*) een aanvang te nemen; bij de opheffing van de Hogere Normaalschool en de oprichting o.m. van de afdeling der Germaanse filologie, nl. door de wet van 10 april 1890, gaat hij over naar de Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren, alwaar hij belast wordt met de vertaling en de verklaring van Nederlandse schrijvers, de grondige verklaring van Nederlandse schrijvers, de filologische oefeningen over het Nederlands, de grondige geschiedenis van de Nederlandse literatuur, en de historische grammatica van het Neder-

et de droit discutées aujourd'hui. Il aimait à introduire son langage par un vers de Virgile ou d'Ovide et ce vers ressemblait à un sourire qui venait illuminer ses paroles. Quelle bienveillance, quelle bonté chez ce savant! Toujours, il était prêt à rendre le service qu'on lui demandait; il éprouvait une amitié sincère pour ses élèves, surtout ceux qui devenaient les disciples de cet homme admirable ».

(48) Cf. over Fredericq, blz. 49, noot 23. — De aankondiging van het vertrek van Fredericq voor Gent werd, op 11-10-1883, in de faculteit tegelijk betreurd en toegejuicht, nl. door zijn oud-leermeester Stecher. Betreurd wegens de ware sympathie welke Fredericq onder de collega's en op de universiteit genoot; toegejuicht wegens het feit dat hij, eenmaal terug in zijn vaderstad, aldaar zou kunnen voortgaan om samen te werken aan de zo noodzakelijke eenheid van Vlaanderen en Wallonië. In zijn dankwoord kan Fredericq zich hierbij aansluiten; hij zal zich in het bijzonder inspannen de betrekkingen tussen de Luikse en Gentse rijksuniversiteiten steeds nauwer aan te sluiten. De faculteit sluit zich, bij dit vooruitzicht, eenparig aan.

(49) Cf. over De Block, L. Halkin, *Liber memorialis*, op. cit., blz. 348 en vlg.

lands. Dit alles gebeurt nog steeds in het teken van het predikaat *flamand*; aan het predikaat *néerlandais* zijn we, in deze tijd, op verre na niet toe⁽⁵⁰⁾. Het zal pas na het overlijden van Stecher zijn, dat hij, op 27 februari 1900, zal aangesteld worden voor de geschiedenis van de Nederlandse literatuur (*histoire de la littérature flamande*), die hij tot zijn emeritaat op 16 maart 1919 zal doceren⁽⁵¹⁾. Men heeft hem, nl. zijn opvolger voor het merendeel van deze leergangen, WILLEM RAYMOND RENÉ VERDEYEN (Zout-Leeuw, 31 augustus 1883 - Luik, 9 oktober 1849), « un des fondateurs de la section de philologie germanique à Liège » genoemd⁽⁵²⁾.

En hiermee zijn we, chronologisch, met deze neerlandica aan de rijksuniversiteit te Luik reeds een goed eind in de 20ste eeuw geraakt. We zullen het hierbij laten; wat pas geschiedenis is geworden, of nog geschiedenis aan het worden is, het ligt alles nog al te vers in het geheugen om hierover een min of meer aanvaardbaar oordeel te kunnen vellen⁽⁵³⁾. De tijd zal dit, naar zijn beste vermogen, wel slijten.

(Luik)

M. RUTTEN

(50) Cf. supra, blz. 41.

(51) Cf. over Van Veerdegheem, L. Halkin, *Liber memorialis*, op. cit., blz. 381 en vlg.

(52) Cf. ibidem, blz. 382. — Men zie over Verdeyen zelf, verbonden aan de faculteit op 15-12-1919, ibidem, blz. 527 en vlg.; E. Blancquaert, *In Memoriam, Rouwhulde Prof. Dr. R. Verdeyen, Jaarboek van de Kon. Vl. Ac. voor Taal- en Letterkunde, 1949-1951*, blz. 86 en vlg., met portret; M. Rutten, *In Memoriam Prof. Dr. René Verdeyen, De Vlaamse Gids, XXXIII, 12, december 1949*, blz. 705 en vlg.; Idem, *Prof. Dr. René Verdeyen, De Tijdspiegel, IV, 10, december 1949*, blz. 230 en vlg.; Idem en W. Pée, *Prof. Dr. René Verdeyen, 1883-1949, Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, XXVIII, 1950, 1*, blz. 413 en vlg. — Men zie daarbij *Album René Verdeyen, Bruxelles, A. Manteau - Den Haag, M. Nijhoff, 1943*, waarin een inleidende bijdrage getekend V. Bohet, Fr. Closset, A.L. Corin, S. d'Ardenne, Willem Pée en Jos. Warland; met bibliografie en portret.

Als gedeeltelijke opvolger van Van Veerdegheem werd, samen met René Verdeyen, op 15-12-1919 JOSEPH MANSION (Gent, 9-1-1877 - Luik, 8-11-1937) aangesteld. Deze als mens, hoogleraar en geleerde uitzonderlijke persoonlijkheid was reeds, sedert 20-10-1904, aan de Luikse universiteit verbonden geweest, nl. voor de vergelijkende grammatica van de germaanse talen en de historische grammatica van het Duits en het Engels. In 1919 kwam hierbij, in de Germaanse filologie, de cursus in de filologische oefeningen over het Nederlands. — Cf. over Mansion, L. Halkin, *Liber memorialis*, op. cit., blz. 504 en vlg.; A. Carnoy, *Prof. Dr. Jozef Mansion, Jaarboek van de Kon. Vl. Ac. voor Taal- en Letterkunde, 1943*, blz. 83 en vlg.; met portret.

(53) Wie iets meer wenst te vernemen over dit nabije verleden, consultere I. Simon, *Soixante années de philologie germanique à l'Université de Liège, Bulletin de l'Association des Amis de l'Université de Liège, XXII, 4, oktober-december 1950*, blz. 15 en vlg.